

**Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Ústav českých dějin**

Bakalářská práce

Petr Macek

**Revue Na hlubinu a Filosofická revue: Sonda do intelektuálních
dějin meziválečného katolicismu v díle české dominikánské
provincie.**

**„Na hlubinu“ and „Filosofická revue“: Exploring Intellectual History
of Interwar Catholicism in the Work of the Czech Dominican
Province.**

Praha
2011

Vedoucí práce: Mgr. Miroslav Michela Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval především vedoucímu své práce Mgr. Miroslavu Michelovi Ph.D. za cenné rady, konzultace, čas, který mi při přípravě práce věnoval a za základní nasměrování zejména v metodologické oblasti práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 13.1. 2011

podpis

Abstrakt

Práce se zabývá analýzou katolického diskursu v období 1918 až 1948. Zkoumání provádí na dvou dominikánských teologických a filosofických periodikách – revue Na hlubinu a Filosofická revue. Hlavní analyzované okruhy otázek dělí na historicko-politické, filosoficko-teologické a umělecké. Práce také věnuje pozornost životním osudům iniciátorům obou časopisů a předním osobnostem dominikánského řádu Silvestru Braitovi a Metoděju Habáňovi.

Klíčová slova

Katolická církev, katolicismus, 1918 – 1948, dominikánský řád, periodika, Na hlubinu, Filosofická revue, Silvestr Braitov, Metoděj Habáň, diskursivní analýza, kulturní dějiny.

Abstract

Paper focuses on the analysis of the catholic discourse in Czechoslovakia in the period 1918 – 1948. Research is based on two theological and philosophical magazines of the Dominican order – “Na hlubinu” and “Filosoficka revue”. Analysis is divided into three main areas – historical and political issues; theological and philosophical thinking and the relation between arts and Christianity. The paper also focuses on the biographies of two distinguished personalities of the Dominican order and the editors of both magazines: Silvestr Braitov and Metodej Haban.

Key words

Catholic Church, catholicism, 1918 – 1948, Dominican order, periodicals, „Na hlubinu“, „Filosoficka revue“, Silvestra Braitov, Metodej Haban, discourse analysis, cultural history.

Obsah

1	Úvod	8
2	Kritika pramenů a literatury	10
2.1	Prameny	10
2.2	Literatura	10
3	Teorie a metodologie.....	13
3.1	Teorie – sociologie vědění.....	13
3.2	Metodologie – kritická diskursivní analýza.....	14
3.2.1	Sociálně-psychologická diskursivní analýza.....	15
3.2.2	Kritická diskursivní analýza.....	15
3.2.3	Foucaultovská diskursivní analýza.....	16
4	Analyzované okruhy problémů	17
4.1	Historicko-politické	17
4.2	Teologicko-filosofické.....	21
4.3	Umělecké	24
5	Silvestr Braitto a Metoděj Habáň – životopisy	28
5.1	Silvestr Braitto	28
5.2	Metoděj Habáň	32
6	Na hlubinu	36
6.1	Charakteristika časopisu	36
6.2	Historicko-politické otázky	38
6.3	Teologicko-filosofické otázky	41
6.4	Umělecké otázky	42
7	Filosofická revue	45
7.1	Charakteristika časopisu	45
7.2	Filosofie	47

7.3	Politické otázky	49
8	Závěr.....	52
9	Literatura a prameny	53
9.1	Literatura	53
9.2	Prameny.....	56

1 Úvod

Předkládaná práce si klade za cíl analyzovat na příkladu dvou periodik – revue Na hlubinu a Filosofická revue – myšlení a směřování katolické církve v Československu v období vymezeném koncem první světové války na jedné straně a nástupem komunistického režimu na straně druhé.

Od dvacátých let dvacátého století můžeme v katolické církvi pozorovat snahu o vyjasnění vlastního postavení v nově vzniklém státě, konsolidaci vztahů s jeho politickými představiteli a hledání nových směrů církevního rozvoje. Nedílnou součástí tohoto snažení byly pokusy o intelektuální reflexi vzniklé situace a kritické prozkoumávání nových možností a přístupů. Jedním z významných ohnisek intelektuálního života církve byla česká provincie dominikánského řádu vydávající několik periodik, mimo jiné i revue Na hlubinu a Filosofickou revue zaměřených na teoretické studie především z oblasti teologie, filozofie, ale také politické vědy, historie, sociologie a psychologie.

Hlavním zájmem práce bude za pomoci analýzy textů ve zmiňovaných periodikách popsat myšlenkový svět tehdejších katolických intelektuálních elit. Budeme si všimnout širokého spektra témat od jejich pohledu na politickou situaci, místa katolické církve v českých národních dějinách, po základní teologická a filosofická východiska.

Předběžnou tezi práce můžeme formulovat takto: V díle českých dominikánů pozorujeme systematickou snahu o duchovní obnovu katolické církve, vymezení jejího postavení v novém společenském a politickém kontextu a intelektuální reflexi nové situace. Katolické myšlení, alespoň tak jak se realizovalo v dominikánském díle, se vyznačuje věrností tradiční katolické nauce v teologických a filosofických otázkách, přístupem, který bychom mohli označit jako konzervativně uzavřený. Zároveň ale i hledáním nových cest k oslovení zejména vzdělaných a intelektuálně založených vrstev obyvatelstva.

V naší práci nejdříve v rámci definování analyzované problematiky zasadíme dílo českých dominikánů do nezbytného historického kontextu. Poté vymežíme základní zkoumané okruhy otázek v politické, filosoficko-teologické a umělecké rovině. Dále se budeme věnovat dvěma předním dominikánským osobnostem: Silvestru Braitovi, vydavateli časopisu Na hlubinu a Metoději Habáňovi, šéfredatoru Filosofické revue. Vylíčení jejich životních osudů umožní zasazení následné analýzy obou periodik do nezbytných konkrétních historických souvislostí.

Metodologicky bude práce založena na přístupech diskursivní analýzy. Jako základní teoretické východisko poslouží tzv. sociologie vědění Karla Mannheima. Tyto teoretické a

metodologické přístupy poskytují vhodné nástroje pro analýzu myšlenkových proudů a paradigmat, kterým bezesporu nauka katolické církve je, i jejich praktických aplikací. V naší práci budeme tedy termín diskurs chápat jako uzavřenou a koherentní myšlenkovou soustavu s jasným filosofickým ukotvením a vymezeným systémem hodnot.

2 Kritika pramenů a literatury

2.1 Prameny

Základním pramenem pro zpracování práce byly samotná periodika, revue *Na hlubinu* a *Filosofická revue*. Oba dva časopisy jsou dostupné v plném rozsahu všech ročníků. Revue *Na hlubinu* v rozmezí všech ročníků 1926 až 1948 je díky projektu digitalizace Katolické teologické fakulty zcela zpřístupněná v elektronické podobě. Všechny ročníky *Filosofické revue* z období let 1929 až 1948 jsou přístupné v knihovně Katolické teologické knihovny.

Pro oba časopisy existují zpracované bibliografie. Bibliografie časopisu *Na hlubinu* je dílem Libora Nekvindy¹, pro *Filosofickou revue* zpracovala bibliografii Helena Pavlincová². Bibliografie umožňují především přesnější práci s kvantitativními údaji – počet článků jednotlivých autorům, období, ve kterém časopisy vycházely atd. S pomocnými kvantitativními daty pracuje v samotné analýze práce.

Články pro analýzu byly vybírány na základě předběžným studiem stanovených tematických okruhů – politického, teologické-filosofického a uměleckého. Na podkladě bibliografií a průběžného procházení všech ročníků časopisů pak byly stanoveny vhodné články pro další zpracování. Z pohledu kvantitativní analýzy nepředstavují zkoumané články reprezentativní vzorek. Články byly vybírány na základě své vypovídací hodnoty pro námi zkoumaná témata. Z kvalitativního pohledu představují ty články, které nejvhodněji ilustrují analyzované okruhy problémů.

Doplňkovým pramenným zdrojem byl archiv české dominikánské provincie umístěný v pražském konventu u sv. Jiljí. Z fondů věnovaných osobnostem Silvestra Braita a Metoděje Habáně byly vybrány materiály ilustrující a ověřující životopisné údaje uváděné v sekundární literatuře. Zkoumání archivních pramenů k jejich životu a dílu však nemohou být považovány za hlavní oblast výzkumu a mají pouze dokreslující charakter.

2.2 Literatura

V porovnání s obdobím let 1948 až 1989 je meziválečnému období českých církevních dějin věnována menší badatelská pozornost. Relativní nedostatek literatury můžeme vysvětlit nemožností oficiálního badání na tomto poli v době po roce 1948 a nutností zpracovat

¹ NEKVINDA, Libor: *Na hlubinu 1926 – 1948: bibliografie revue pro duchovní život*. Hradec Králové, Gaudeamus, 2000.

² PAVLINCOVÁ, Helena: *Filosofická revue 1929 – 1948: bibliografie časopisu olomouckých dominikánů*. Praha, Filosofia, 1994.

základní témata církevního vývoje v komunistickém období, především otázky perzekuce církví, po uvolnění historického bádání po roce 1989.

Kromě stručné příručky církevních dějin od Jaroslava Kadlece³, která pouze nastiňuje základní body vývoje katolické církve v meziválečném období, neexistuje žádná syntetická práce zahrnující celé církevní dějiny námi zkoumaného období. Z autorů, kteří se věnují době mezi dvěma světovými válkami zejména z pohledu vztahu katolické církve a politiky, zmiňme především Pavla Marka a Jaroslava Šebka. Pavel Marek se ve svých pracech⁴ zaměřuje především na vývoj církve na počátku dvacátého století. Detailním výzkumem také přispěl k analýze krize katolické církve po vzniku nezávislého Československa v roce 1918 a vzniku nové Církve československé.

Jaroslav Šebek se ve svém díle věnuje kromě politické dimenze katolicismu a role lidové strany i na otázky katolicismu u sudetských Němců. Jeho práce *Mezi křížem a národem*. Politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu představuje základní studii na toto téma.⁵ Kromě problematiky sudetoněmecké menšiny, ale vhodně vykresluje i celkový kontext působení katolické církve v meziválečném Československu.

Nedocenitelný zdroj informací o celkovém vývoji katolické církve v 19. a 20. století i o specifikách vztahu mezi Československem a Vatikánem představuje rozsáhlá práce historika a bývalého československého i českého velvyslance ve Vatikánu Františka X. Halase *Fenomén Vatikán*.⁶

Posledními autory systematicky mapující české a československé dějiny s menšími přesahy do meziválečného období jsou Jiří Hanuš, Petr Fiala a Stanislav Balík, mimo jiné spoluautoři syntetické práce k poválečným církevním dějinám *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*.⁷

Na rozdíl od politické dimenze meziválečného katolicismu můžeme nalézt souhrnné práce věnující se jeho umělecké dimenzi. Především zásluhou literárního vědce Martina C. Putny existují rozsáhlé práce k dějinám české katolické literatury. Putna ve svém dvoudílném

³ KADLEC, Jaroslav: *Přehled církevních dějin 2*. Praha, Zvon, 1991.

⁴ MAREK, Pavel: *Český katolicismus 1890 – 1914, kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*. Olomouc, Gloria Rosice, 2003.

MAREK, Pavel: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918 – 1924)*. Brno, 2005.

⁵ ŠEBEK, Jaroslav: *Mezi křížem a národem. Politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu*. Brno, CDK, 2006.

⁶ HALAS, František X.: *Fenomén Vatikán*. Brno, CDK, 2005.

⁷ BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří: *Katolická církev v Československu, 1945 – 1989*. Brno, CDK, 2007.

knize Dějiny české katolické literatury⁸ podrobně mapuje jednotlivé literární proudy spjaté s katolickou církví. Charakteristickým rysem jeho díle je značná kritičnost k oficiálním církevním představitelům.

Dalším autorem zabývajícím se soustavně českou katolickou literaturou je Jaroslav Med. Pro naši práci byla přínosná zejména jeho kniha Literární život ve stínu Mnichova⁹ věnované nejenom katolické literatuře za druhé republiky.

Historie tomistické filosofie a teologie, která představovala hlavní myšlenkový proud mezi českými dominikáni, v Československu dosud nebyla systematictěji zpracována. Z drobnějších prací věnovaných této problematice můžeme zmínit knihu polského filosofa Czesława Glombika Český novotomismus třicátých let¹⁰ nebo práci Marcela Pikharta Český novotomismus od vydání encykliky Aeterni patris do 50. let XX. století¹¹, které představují zdroj základních informací k dějinám české tomistické filosofie.

Konečně ani životní osudy hlavních dominikánských osobností Silvestra Braitu a Metoděje Habáně dosud nebyly systematicky zpracovány. K oběma autorům můžeme nalézt několik stručných prací, většinou v podobě sborníků ze vzpomínkových konferencí. K Silvestru Braitovi především knihu Zdeňka Kašičky Otec Brait, životopis olomouckého dominikána¹² a sborník Silvestr M. Brait, příspěvek k českému tomismu¹³. K postavě Metoděje Habáně pak tři sborníky: Jsme totiž v jeho rukou, my i naše slova: sborník k 10. výročí úmrtí otce Metoděje Habáně¹⁴; Metoděj Habán a český tomismus¹⁵ a Teolog, filosof a psycholog P. Metoděj Habán¹⁶.

⁸ PUTNA, Martin C.: *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848 - 1918*. Praha, Torst, 1998.

PUTNA, Martin C.: *Česká katolická literatura v kontextech 1918 - 1945*. Praha, Torst, 2010.

⁹ MED, Jaroslav: *Literární život ve stínu Mnichova*. Praha, Academia, 2010.

¹⁰ GLOMBIK, Czesław: *Český novotomismus třicátých let: iniciativy, kulturní kontext, polemiky*. Olomouc, Votobia, 1995.

¹¹ PIKHART, Marcel: *Český novotomismus od vydání encykliky Aeterni patris do 50. let XX. století*. Hradec Králové, Gaudeamus, 2005.

¹² KAŠIČKA, Zdeněk: *Otec Silvestr Brait: životopis olomouckého dominikána, 1898 – 1962*. Praha, Krystal OP, 1993.

¹³ *Silvestr M. Brait 1898 – 1962: příspěvek k českému tomismu*. Hradec Králové, Gaudeamus, 1998.

¹⁴ *Jsme totiž v jeho rukou, my i naše slova: sborník k 10. výročí úmrtí otce Metoděje Habáně OP*. Praha, Krystal, OP, 1994.

¹⁵ DVORSKÝ, Přemysl (ed.): *Metoděj Habán a český tomismus: k dílu a odkazu olomouckých dominikánů 1. poloviny 20. století*. Olomouc, Univerzita Palackého, 2003.

¹⁶ MUSIL, J.V. a kol.: *Teolog, filosof a psycholog P. Metoděj Habán OP (1899-1984)*. Olomouc, Matice cyrilometodějská, 2000.

3 Teorie a metodologie

3.1 Teorie – sociologie vědění

Při analýze myšlenkového světa meziválečné katolické církve budeme vycházet z metodologických předpokladů sociologie vědění Karla Mannheima. V díle *Ideologie a utopie*¹⁷ stanovuje základní teze, na jejichž základě můžeme přistupovat k rozboru myšlenkových systémů. Je zřejmé, že nauka katolické církve představuje komplexní ideový systém s hlubokými teologickými a filozofickými kořeny, a proto sociologie vědění představuje legitimní nástroj k jeho analýze. Myšlení katolické církve jako jedno z paradigmat evropského myšlení vystavěné v rámci koherentního hodnotového rámce nemůže být ani jako žádný jiný myšlenkový systém podrobena nezaujatému a hodnotově neutrálnímu zkoumání. Principy sociologie vědění velmi dobře poslouží k pochopení složitého komplexu vztahů vázících se ke studiu myšlenkových systému. Nastiňme alespoň její základní předpoklady.

Mannheim nechápe ideologii pouze v úzké definici jako soubor idejí sloužících k obhajobě předem daného světového názoru a obsahujících větší či menší podíl vědomé lži. Toto chápání ideologie nazývá partikulárním. Proti němu klade totální ideologie – komplexní myšlenkové systémy vytvářející celkové struktury myšlení. Takovéto pojetí ideologie není možné chápat pejorativně, jako berličku podpírající lidský pohled na svět, ale jako komplexní ideovou soustavu, v jejímž rámci se pohybuje každý člověk.¹⁸

Mannheim ukazuje, že každý problém, či otázka vzniká z konkrétní životní situace. Při jeho řešení nefunguje lidská mysl nezávisle, ale je ovlivňována při výběru pojmů, myšlenkových modelů a metafyzických předpokladů historickým a sociálním kontextem, který se projevuje v obsahu i formě řešeného problému a ovlivňuje dosažený výsledek. Myšlenkové systémy jsou proto spjaty s určitou existenciální situací a obsahují nutné sociální podmínění.¹⁹

Pod tímto zorným úhlem je třeba přistupovat ke studiu velkých ideových směrů a škol. Mannheim stanovuje několik zásad, které vycházejí z jeho chápání ideologie. Vždy je nutné se snažit o pochopení způsobu vidění a uvažování, z kterého vycházejí zastánci odlišného myšlenkového proudu a snažit se o maximální porozumění pro jejich ideový rámeček. Pozorovatel se musí také pokusit o distancování od vlastních předpokladů a připustit jejich podmíněnost a parciálnost. Je nezbytné si uvědomit strukturní a obsahové limity svého uvažování a systém vztahů, které na ně působí. Fakta, s kterými pracujeme, jsou vždy

¹⁷ MANNHEIM, Karl: *Ideologie a utopie*. Bratislava, 1991.

¹⁸ MANNHEIM: cit. dílo, s. 110.

¹⁹ Tamtéž, s. 298.

konstituována v rámci myšlenkových, historických a sociálních souvislostí. Musíme si proto připustit částečnost svých pozic a věnovat se hlubšímu zkoumání struktur myšlení a kritickému hodnocení zdánlivých jistot.²⁰

Mannheim nazývá tento způsob analýzy dynamickým relacionismem. O uplatnění jeho zásad se pokusíme i v našem rozboru sociální nauky katolické církve. Zaměříme se proto především na historický kontext jejího vzniku, na filosofické a teologické předpoklady, které ji utvářely a na její vztah k sekulárnímu světu a dalším myšlenkovým systémům.

3.2 Metodologie – kritická diskursivní analýza

Pro zkoumání kompaktních myšlenkových celků – diskursů, tak jak je chápe sociologie vědění, se využívá jako standardní metodologický nástroj kritická diskursivní analýza. Tato kvalitativní společenskovední metoda představuje sadu prostředků pro zkoumání určitého druhu jazyka v konkrétním sociálním kontextu. Základním předpokladem kritické diskursivní analýzy je skutečnost, že: „jazyk je nedílnou součástí společenského života dialekticky propojený s ostatními elementy společenského života tak, že společenská věda a výzkum musí vždy brát v úvahu jazyk.“²¹

Diskursivní analýza analyzuje text jako fenomén sám o sobě. Nepřistupuje k němu jako ke znázornění reality, u kterého bychom mohli hodnotit jeho objektivitu a pravdivost. Neexistuje jediný pravý význam, na který text odkazuje, ale sám se stává součástí politicko-sociální reality a nikoli pouze nástrojem k jejímu popsání.

Diskursivní analýza se objevuje v řadě společenských věd – lingvistice, sociologii, sociální psychologii, komunikačních studiích, literárních teoriích, kulturních disciplínách aj. V každé z těchto věd je také používána v různých podobách a variacích. Diskursivní analýza je proto více než jednotným metodologickým nástrojem spíše stále neustálenou sadou metod a teorií. V historiografii představuje spíše méně často využívanou metodu. Jeví se však jako vhodný nástroj pro analýzu textů z určitého jasně vymezeného myšlenkového prostředí – diskursu, v našem případě myšlenkového světa katolické církve.

Základním filosofickým východiskem je sociální konstrukce reality. Sociální a politická realita a hodnoty nejsou chápány jako objektivně dané, ale jako společensky

²⁰ Tamtéž, s. 143, 312-317.

²¹ FAIRCLOUGH, N. *Analysing Discourse: Textual analysis for social research*. New York, Routledge, 2003, s. 2. Citováno v: DRULÁK, P. a kol.: *Jak zkoumat politiku. Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha, Portál, 2008, s. 92.

konstruované. Jedním z cílů diskursivní analýzy je uchopit způsob, jakým je realita sociálně vytvářena skrze jazyk a významotvorné praktiky.²²

Diskursivní analýza nemá být konverzační nebo obsahovou analýzou textu. Konverzační analýza je založena na zkoumání struktur a procesů sociální interakce mezi lidmi, kvalitativním zkoumání pravidel, vzorů a struktur společenské interakce tak, jak byla doslovně zaznamenána ve svém původním sekvenčním řazení. Obsahová analýza je kvantitativní sociologickou metodou zabývající se četností slov v textu. Předpokládá stabilní významovou strukturu s předem danou sadou kategorií. Naopak diskursivní analýza se snaží o zachycení tvorby a proměny těchto struktur a kategorií.²³

Diskursivní analýza se dělí do tří základních typů: sociálně-psychologická diskursivní analýza, kritická diskursivní analýza a foucaultovská diskursivní analýza.²⁴

3.2.1 Sociálně-psychologická diskursivní analýza

Sociálně-psychologická diskursivní analýza chápe diskurs spíše jako promluvu, než významotvornou strukturu. Zabývá se zdroji (kulturními, interpretačními, identitami), které mluvčí využívá k vytváření koherentních a přesvědčivých ospravedlnění své promluvy. Je proto zaměřena lingvisticky, rétoricky a argumentačně. Všímá si především variací v projevech různých osob a srovnávání různých pohledů na skutečnost. Dále rétorickými strukturami, které zdůrazňují racionalitu mluvčího a interpretačními aparáty vycházejícími z kulturních zdrojů významů jednotlivých slov. Ty představují soubor termínů a symbolů, které mluvčí v daném institucionálním prostředí využívá k definici a hodnocení svých společenských identit a morálního statusu.²⁵

3.2.2 Kritická diskursivní analýza

Metody kritické diskursivní analýzy jsou nejčastěji využívaným přístupem při aplikaci diskursivní analýzy. Jejimi postupy se budeme inspirovat i v naší práci. Kritická diskursivní analýza překračuje lingvistický přístup sociálně-psychologické analýzy. Diskurs chápe jako systém hodnot a pravidel pro formování výpovědí. Kromě detailní analýzy textu přináší další dvě roviny analýzy – společenský a historický kontext a vztah diskursu s ideologií a mocí.

²² BENEŠ, Vít: *Diskursivní analýza*. In: DRULÁK, P. a kol.: *Jak zkoumat politiku. Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha, Portál, 2008, s. 95.

²³ Tamtéž, s. 97-98.

²⁴ Tamtéž, s. 96.

²⁵ Tamtéž, s. 99-101.

První dimenze analýzy se zabývá vnitřními vztahy v textu – jeho strukturou, sémantickými vztahy, gramatickými strukturami atd. Druhá dimenze se zaměřuje na významotvorné aktivity, především na společenský a politický kontext vzniku textu. Třetí dimenze jde nejhluběji. Zkoumá filosofické předpoklady diskursu, normy a hodnoty, které dávají význam lidskému jednání a sociální realitě.

Takto pojímaná diskursivní analýza by neměla být pouhým shrnutím textu, identifikací diskursu a vyjádřením stanoviska k němu. Měla by vycházet z důkladné deskripce, intertextuální interpretace a explorační textu.²⁶

3.2.3 Foucaultovská diskursivní analýza

Foucault zcela opouští pojetí diskursu jako promluvy a zaměřuje se na jeho makro pojetí. Tedy diskurs jako systém pravidel vytvářejících prostor pro výpovědi, diskurs jako významová struktura. Klade důraz na proces sociálního konstruování reality. Hlavním východiskem pro analýzu diskursu je teze, že objekty a subjekty sociálních interakcí neexistovaly dříve, než byly zkonstruovány.²⁷

Hlavním přínosem diskursivní analýzy je široká škála metod a detailních nástrojů pro analýzu, které nabízí a důraz, který klade na zkoumání významotvorných aktivit. Tento přístup umožňuje lépe pochopit, jak lidé utvářejí význam světa kolem sebe.

Slabou stránkou této analytické metody je neukotvenost samotného pojmu diskurs, který je rozepjatý od lingvistické analýzy promluvy po hodnotovou analýzu významotvorných struktur. Zároveň může být kvůli nejasně vymezeným hranicím tohoto pojmu méně zřetelné, co lze ještě do diskursu zařadit a co nikoliv.

²⁶ VAŠÁT: Petr: *Kritiká diskursivní analýza: sociální konstruktivismus v praxi*. Přehledové studie 09/04. Centrum aplikované antropologie a terénního výzkumu, Katedra antropologických a historických věd FF ZČU. Plzeň 2009.
http://caat.cz/attachments/317_Vasat_kriticka_diskurzivni_analyza_socialni_konstruktivismus_v_praxi.pdf - 23.11. 2010.

²⁷ Např.: FOUCAULT, Michel: *Diskurs, autor, genealogie*. Praha, Nakladatelství Svoboda, 1994.

4 Analyzované okruhy problémů

4.1 Historicko-politické

Otcové Habáň a Braitó svým dílem vstupují do jednoho z přelomových období v historii katolické církve v českých zemích. Hlavní otázkou pro církev v době po skončení první světové války bylo nalezení modu existence v nově vzniklém nezávislém Československu a na obecnější rovině hledání místa v bouřlivě se proměňující společnosti prošlé katastrofickou válečnou zkušeností.²⁸ Přestože se Braitó s Habáněm soustřeďují především na otázky duchovního života a na problémy filosofické a teologické, nemůžeme při analýze jejich díla opominout ani soudobý historický a politický kontext a problémy politického a společenského charakteru. Obzvláště jejich publicistické aktivity, které jsou hlavním předmětem našeho zkoumání, se nemohly řešení aktuálních dobových otázek vyhnout. V této kapitole proto nejprve krátce nastíníme historický kontext, ve kterém Silvestr Braitó a Metoděj Habáň působili a poté se zaměříme na představení některý soudobých témat, která byla v jejich díle reflektována.

Rok 1918 přinesl do života české katolické církve zásadní zlom. Období dlouhého 19. století a vlastně celé historie habsburského státu je charakterizováno úzkým sepětím státu, zejména vládnoucí dynastie, s katolickou církví. Snaha o podřízení církve státu a její transformace z duchovní instituce v instituci spíše správní se nejvýrazněji projevila v období vlády císaře Josefa II. V rámci jím prováděných reforem došlo k výraznému omezení čistě duchovních součástí církve, jako byly kupříkladu kontemplativní kláštery a naopak k nárůstu administrativního zatížení kněží. Období po napoleonských válkách přináší pokračování tohoto trendu. Je ale zároveň doprovázen snahou církve o zachování nezávislého a silného postavení v rámci stále více se sekularizující a liberalizující společnosti.²⁹

Základy soužití státu a církve v druhé polovině 19. století vytyčoval konkordát z roku 1855. Smlouva byla pro církev velmi příznivá: kromě jurisdikce biskupů nad kněžstvem ji dávala právo dohledu nad školstvím a manželským právem. Přestože vývoj v šedesátých a sedmdesátých letech vliv církve na školství a manželské právo oslabil, zůstávalo propojení státu a církve velmi úzké a silné se všemi pozitivními i negativními konotacemi. Příznačně proto bývá toto období českých církevních dějin označováno termínem austrokatolicismus. Přestože by bylo jistě nesprávné chápat tuto epochu pouze prizmatem ustrnutí duchovního života, je zřejmé, že došlo na jedné straně uvnitř církve k jistému znehybnění a schematizaci a

²⁸ McLEOD, Hugh: *Náboženství a lidé západní Evropy (1789 – 1989)*. Brno, CDK, 2007, s. 28-35.

²⁹ MALÍŘ, Jiří: *Sekularizace a politika v dlouhém 19. století*. In: FASORA, L. – HANUŠ, J. – MALÍŘ, J.: *Sekularizace českých zemí v letech 1848 – 1914*. Brno, CDK, 2007, s. 11 – 25.

na druhé straně k prohloubení rozporu mezi národní a náboženskou identitou české společnosti.³⁰

Po vzniku nezávislého Československa se naplno projevila propast mezi katolickou církví a novým státem i značnou částí společnosti. Církví byla vytýkána její historie a to především působení v husitské a barokní epoše, propojení s právě rozpadlou habsburskou říší, vnější triumfalismus i některé body z jejího učení – např. otázky manželského práva, celibátu kněží aj. Církev se však nepotýkala jen s odmítavým postojem společnosti a politické reprezentace, ale i s vnitřním napětím způsobeným reformním úsilím některých kněží. Symbolické vyjádření odmítnutí církve českou společností můžeme spatřovat ve svržení mariánského sloupu na Staroměstském náměstí 3. listopadu 1918. Pro církev nešťastným vyvrcholením snah o vnitřní reformu pak byl odchod části kléru a založení samostatné Církve československé v lednu 1920. Celá dvacátá léta pak probíhají ve znamení řady sporů mezi státem a církví, i pokračující potřeby vnitřní obnovy církve.³¹

Ke zklidnění situace uvnitř katolické církve přispěl nástup profesora teologie Františka Kordače na stolec pražského arcibiskupa v září 1919. Kordač, který byl členem Revolučního Národního shromáždění v letech 1918 až 1920, sice svým tvrdým postupem proti reformně naladěným kněžím přispěl k odtržení Církve československé, ale díky tomu, že byl všeobecně uznávanou osobností, přispěl ke konsolidaci vztahů mezi českou katolickou církví, československým státem a Vatikánem.³²

Příčiny konfliktního vztahu mezi státem a církví můžeme hledat na několika rovinách: kromě zmiňovaného spojování katolické církve s habsburskou monarchií k němu přispělo převládající přesvědčení o protestantském charakteru českého národa vycházející mimo jiné z koncepce českých dějin, kterou zastával prezident Tomáš Garrigue Masaryk. K uklidnění nepřispěla ani rozsáhlá pozemková reforma prováděná na začátku 20. let, která připravila církev a především řeholní řády o rozsáhlé pozemkové držby.³³

K vyvrcholení vzájemných animozit došlo v letech 1925 až 1927, kdy byly přerušeny vzájemné diplomatické styky mezi Československou republikou a Vatikánem. Papežský nuncius Francesco Marmaggi byl odvolán v létě 1925 z Prahy poté, co prezident Masaryk vyvěsil na oslavu nově ustaveného státního svátku připomínajícího Jana Husa husitský prapor

³⁰ KŘEN, Jan: *Dvě století střední Evropy*. Praha, Argo, 2005, s. 97.

³¹ MAREK, Pavel: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918 – 1924)*. Brno, 2005, s. 90.

³² Tamtéž, s. 132.

³³ KADLEC, Jaroslav: *Přehled církevních dějin 2*. Praha, Zvon, 1991, s. 239-250.

s kalichem. Recipročně byl odvolán i československý velvyslanec ve Vatikánu.³⁴ K obnovení vzájemných styků a právní úpravě sporných oblastí dochází v letech 1927 – 1928, kdy byl vyjednáán *modus vivendi*, tedy smlouva o vztazích mezi Československem a Vatikánem. Dotýkal se především dvou bodů: jmenování nových biskupů a úpravy diecézních hranic. Jmenování biskupů bylo plně svěřeno do rukou církve, vláda mohla nové biskupy odmítnout pouze ze závažných politických důvodů. Hranice jednotlivých diecézí pak byly upraveny tak, aby odpovídaly nově ustaveným státním hranicím (zejména v oblasti Sudet a jižního Slovenska).³⁵

Obnova spolupráce mezi státem a církví byla konkrétně vyjádřena při oslavách svatováclavského milénia v roce 1929, na jejichž přípravě se podíleli společně církevní i státní představitelé. V přípravném výboru pro oslavy zasedal například diplomat a historik Kamil Krofta nebo historik Josef Pekař. Nejvýraznějším vyjádřením obnovy a emancipace katolické církve v meziválečném Československu se pak stal celostátní katolický sjezd, který se uskutečnil v roce 1935 za účasti půl milionů českých a slovenských katolíků.³⁶

Celostátní katolický sjezd byl jedním z projevů vnitřní obnovy, která začala v katolické církvi probíhat od druhé poloviny dvacátých let. Byla nesena převážně řeholními řády. Právě tyto obrodné tendence a jejich reflexe tvoří jádro naší práce. Vedle námi zkoumaných dominikánských aktivit, se na duchovní obnově církve podíleli benediktini, především klášter v pražských Emauzích se výrazně podílel na liturgickém hnutí přicházejícím do českých zemí z německé jazykové oblasti. Z dalších výrazných osobností zmiňme například františkána Jana Evangelistu Urbana³⁷, benediktiny Methoda Klementa, zakladatele skautského katolického sdružení *Legio Angelica*³⁸, Anastáze Opaseka, pozdějšího opata břevnovského kláštera³⁹ nebo jezuitu Adolf Kajpr. Výrazné osobnosti hráli v této obnově zásadní roli. Jak píše církevní historik Jaroslav Kadlec: „Neběželo ani tak o obecnou obnovu klášterů, jako spíše o řadu silných osobností, které se právě v době náboženské krize rozhodly pro důsledný návrat k mnišskému a apoštolskému ideálu. Některým z nich se

³⁴ ŠEBEK, Jaroslav: *Mezi křížem a národem. Politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu*. Brno, CDK, 2006, s. 140.

³⁵ DEJMEK, Jindřich: *Československo-vatikánská jednání o modus vivendi 1927-28*. In: ČČH 92 (1994), č. 2, s. 268-285.

³⁶ ŠEBEK, J.: cit. dílo, s. 196.

³⁷ VENTURA, Václav: *Jan Evangelista Urban – život a dílo, sonda do dějin české teologie a spirituality*. Brno, CDK, 2001.

³⁸ REINSBERG, Jiří – SVOBODA, Bohumil: *Legio Angelica a P. Method Klement OSB*. Svitavy, Trinitas, 2000.

³⁹ OPASEK, Anastáz: *Dvanáct zastavení: vzpomínky opata břevnovského kláštera*. Praha, Torst, Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, 1992.

podářilo strhnout za sebou celou svou řeholní družinu, jiní zůstali se svým nadšením jen na okraji svých těžkopádných řeholních útvarů, aby tím silněji působili navenek.⁴⁰

K tématu duchovní obnovy započaté ve dvacátých letech s důrazem na aktivity řeholních řádů se budeme neustále vracet i v dalších částech práce, kdy se budeme zabývat její podrobnější analýzou.

Období poměrně úspěšného rozvoje církve započaté ve druhé polovině dvacátých let a probíhajícího po celá třicátá léta bylo přerušeno krizí československého státu v letech 1938 a 1939, vznikem druhé republiky a následnou okupací Československa a vznikem Protektorátu Čech a Moravy. Ke smutným kapitolám v dějinách církve patří vystupování katolických publicistů v období druhé republiky a jejich nesmiřitelná kritika liberální první republiky.⁴¹ Tomuto tématu ale věnujeme větší pozornost v kapitole zabývající se reflexí umělecké tvorby. Na poli politické historie s sebou druhá polovina třicátých let přináší jiné zajímavé otázky, především ve vztahu katolické církve k nastupujícím autoritativním režimům v Evropě. Katoličtí autoři mnohdy spatřovali ve vytvoření autoritativního stavovského státu alternativu k liberální demokracii a socialismu. Tomuto tématu se proto budeme nutně věnovat i v analýze námi zkoumaných časopisů.

V období druhé světové války dochází i v Československu k perzekuci církve nacistickým režimem. Na rozdíl od doby komunismu se ale nejedná o celkovou snahu o likvidaci církve jako celku, ale o cílené postihování jednotlivých jejích příslušníků, kteří vystoupili na odpor proti totalitnímu režimu. Útlak a okupace přináší u české společnosti zvýšení zájmu o národní historii a tradice, které jsou neodmyslitelně spojeny s působením církve a velkých světců, především zemského patrona svatého Václava. Reflexe válečných událostí a to především jejich odraz v obratu k historii a tradici bude dalším tématem, které chceme v práci sledovat.

Silvestr Brait a Metoděj Habáň mohli pokračovat ve svých vydavatelských a publicistických aktivitách i krátce po skončení války, vydávání jejich časopisů bylo komunistickým režimem zakázáno v roce 1948. V našem rozboru se proto musíme nutně dotknout i reakcí na poválečnou dobu.

Vydavatelské aktivity Silvestra Brait a Metoděje Habáně pokrývají období od poloviny dvacátých let do roku 1948 s těžištěm v předválečné době. Dějinným pozadím naší analýzy v oblasti historicko-politických problémů tedy bude především vzájemný vztah mezi Československým státem a katolickou církví v meziválečném období a v širším slova smyslu

⁴⁰ KADLEC, J.: cit. dílo, s. 247-248.

⁴¹ MED, Jaroslav: *Literární život ve stínu Mnichova*. Praha, Academia, 2010.

vztah mezi českou národní identitou tak, jak ji chápala první republika a identitou katolickou; otázka postavení katolické církve v českém státě a českých dějinách. Důležitou součástí tohoto historického kontextu představuje duchovní obnova a emancipace katolické církve probíhající od poloviny dvacátých let.

Mezi zkoumané okruhy otázek patří především vztah katolických autorů k evropským autoritativním režimům a hledání politické alternativy k liberálnímu kapitalismu a socialismu. Menší prostor věnujeme i zkoumání postoje k totalitním režimům – nacismu a komunismu a tématům, ke kterým se jednotliví autoři v obtížných historických situacích uchýlovali.

4.2 Teologicko-filosofické

Otázky duchovního života a teologického a filosofického bádání představují hlavní zaměření obou zkoumaných časopisů, které konkrétněji charakterizujeme v příslušných částech práce. Nyní se zaměříme na teologický a filosofický kontext, z kterého vyrůstají a základní otázky, které si při naší analýze budeme pokládat.

Myšlenkové proudy živé v katolické církvi v meziválečném období přímo odrážejí vývoj v předcházejících epochách. Můžeme říci, že doba po první světové válce nepřináší tak zásadní změnu jakou přinesla druhá polovina devatenáctého století nebo období po druhé světové válce a přelomovém 2. vatikánském koncilu v šedesátých letech. Pro pochopení uvažování meziválečné generace se proto musíme vrátit o řadu let zpět. Klíčový zlome ve vztahu církve a společnosti přinesla Velká francouzská revoluce. I když i ona odrážela předcházející dobu osvícenských filozofů, jako první jasně a zřetelně vyjádřila oddělení církve a společnosti. Křesťanství přestalo být poprvé chápáno jako základní spojovací prvek evropské civilizace, ale pouze jako jeden z možných legitimních pohledů na svět, v nejvyhrocenějších revolučních polohách i jako pohled škodlivý a neudržitelný.⁴²

Celé 19. století pak probíhá ve znamení sekularizace, v nejširším slova smyslu oddělování a vymezování se evropské společnosti vůči svému křesťanskému základu. Snaha o nalezení nových přístupů k řešení filosofických, politických a sociálních otázek na jiném než křesťanském principu se tak stává jedním ze základních rysů moderní doby.⁴³

Pro katolickou církev představoval zlom společenského paradigmatu jednu z největších výzev v historii. Pod dojmem tvrdého pronásledování a represe církve během revolučních let ve Francii dochází k jednoznačnému negativnímu vymezení vůči jakýmkoli požadavkům na politické a společenské změny. Církev se staví odmítavě i k modernímu

⁴² McLEOD, H.: cit. dílo, s. 13-37.

⁴³ FASORA, L. – HANUŠ, J. – MALÍŘ, J.: cit. dílo, s. 5.

filosofickému uvažování, které zejména v tradici započaté Kantem výrazně limituje možnost rozumového poznání Boha tak, jak ji chápala klasická křesťanská tomistická filosofie.⁴⁴

Uzavírání katolické církve stále rychleji se modernizujícímu sekulárnímu světu symbolizuje několik význačných mezníků. První z nich představuje Syllabus omylů (Syllabus Errorum) vydaný papežem Piem IX. (1792 – 1878) v roce 1864. Byly v něm odsouzeny moderní filosofické a politické myšlenkové směry v rozporu s učením katolické církve: panteismus, naturalismus, racionalismus, komunismus, socialismus a liberalismus. Druhým vrcholem byl pontifikát později svatořečeného papeže Pia X. (1835 – 1914, papežem 1903 – 1914). Přestože přinesl do církevního života rozsáhlé reformy (např. v oblasti práva, církevního zpěvu aj.), vymezoval se ostře proti jakýmkoli snahám o modernizaci církve. V encyklice *Pascendi Dominici gregis* odmítl modernismus jako snahu o sblížení filosofického a teologického rámce katolického učení s moderními filosofickými proudy vycházejícími především z Kanta a Hegela. Negativně se vymezoval především vůči chápání učení církve jako proměnného podle historického kontextu, například v otázkách základních dogmatických pravd a proti zavádění moderních literárně-kritických metod do biblického výzkumu. Následný boj proti modernismu postihl práci řady teologů a biblistů. Patrně ještě více než samotné definování modernismu, které v podstatě přesně určilo rozdíly mezi katolickým křesťanským učením a moderními filosofickými proudy, církvi poškodilo necitlivé jednání vůči liberálním teologům mnohdy přerůstající v zákaz vlastní vědecké práce a vyžadování tzv. modernistické přísahy u všech kandidátů kněžského svěcení.⁴⁵

Kromě negativního vymezování vůči modernímu myšlení se církvi snažila i o hledání vlastních přístupů a řešení problémů soudobé společnosti. Symbolem těchto snah je především pontifikát papeže Lva XIII. (1810 – 1903, papežem 1878 – 1903). Do dějin církve se zapsal především jako ustanovitel sociální nauky církve a svou snahou o obnovu autentické křesťanské filosofie postavené na díle sv. Tomáše Akvinského.

Křesťanská nauka v sobě vždy nutně obsahovala i sociální prvek. V moderní době ale byla poprvé tato skutečnost explicitně vyjádřena až v encyklice Lva XIII. *Rerum novarum*. Církvi se v ní poprvé jasně vyslovila ke změně společenské situace způsobené průmyslovou revolucí 19. století a přihlásila se k aktivní účasti na řešení naléhavých sociálních otázek. Lev XIII. vymezuje pozici katolické církve jako středovou mezi extrémní liberální individualismu a socialismu. Vyslovuje se pro větší účast všech lidí na společně

⁴⁴ Tamtéž, s. 6.

⁴⁵ HALAS, František X.: *Fenomén Vatikán*. Brno, CDK, 2005, s. 236-254, 293-308.

produkováném bohatství, spravedlivější mzdy, právo dělníků na vlastní organizace a definuje roli státu při řešení společenských problémů.⁴⁶

Pro námi zkoumané období je významná především druhá sociální encyklika, encyklika papeže Pia XI. *Quadragesimo anno*, která vyšla v roce 1931 ke čtyřicátému výročí vydání encykliky *Rerum novarum*. Encyklika reaguje na pokračující problémy spojené s industrializací západního světa a především s velkou hospodářskou krizí třicátých let. Pius XI. navazuje na učení Lva XIII. a vymezuje katolické učení vůči extrémům socialismu a kapitalistického individualismu. Zasaduje se za základní právo na majetek a omezenou státní intervenci. V závěrečné části nabízí model rekonstrukce sociálního řádu na základě korporativistického přístupu. Dezinterpretace myšlenky stavovského státu sloužila jako ideologická opora mnoha autoritativních režimů vzniklých v meziválečném období (např. v Portugalsku, Španělsku a Rakousku).⁴⁷

Z hlediska námi zkoumaného tématu, tedy teologických a filosofických otázek v díle Braitově a Habánově, je zásadnější druhá oblast, kterou papež Lev XIII. ovlivnil – obnova autentické tomistické filosofie. Tento filosofický směr a na něj navazující teologie představují myšlenkový fundament obou autorů. Nejenom, že vycházejí z tradice svého dominikánského řádu, jehož byl Tomáš Akvinský členem, ale snaží se o přenesení moderního filozofického bádání v tomistické oblasti, které započalo právě díky úsilí papeže Lva XIII, do českého prostředí. Určujícím dokumentem v tomto případě byla encyklika *Aeterni Patris* z roku 1879, ve kterém papež vyzval k obnově tomistické filosofie jako oficiálního filosofického a teologického systému katolické církve.⁴⁸

Myšlení Tomáše Akvinského představuje monumentální systém, v němž je Aristotelova metafyzika, obohacená o nové tomistické pojmy, propojená s katolickou teologií metodou striktně racionálního, aristotelovsky logického postupu. V době moderní sekularizace, jež staví rozum, moderní vědu a moderní filosofii do protikladu ke křesťanské víře, se právě racionální a logická metoda tomistické filosofie jeví jako nejlepší obrana církevního učení. Je proto prezentována jako neměnný jednotný a nadčasový systém křesťanské filosofie.

Zejména pro tvorbu Metoděje Habáně byla důležitým inspiračním zdrojem postava francouzského filosofa Jacquese Maritaina (1882 – 1973). Maritain byl patrně nejvýznamnějším

⁴⁶ CURRAN, Charles: *Catholic Social Teaching, 1891 – present. A Historical, Theological, and Ethical Analysis*. Washington, 2002, 49-55.

⁴⁷ ŠEBEK, Jaroslav: *Encyklika Quadragesimo Anno, její recepce a vliv na katolické prostředí v českých zemích ve třicátých letech*. In: *Soudobé dějiny* 8, 2001, č. 2-3, s. 365-383.

⁴⁸ PIKHART, Marcel: *Český novotomismus od vydání encykliky Aeterni patris do 50. let XX. století*. Hradec Králové, Gaudeamus, 2005.

představitelem tomistické filosofie ve dvacátém století, můžeme říci, že uvedl Tomáše Akvinského do moderní doby. Snažil se o představení aristotelsko-tomistické filosofie současným jazykem a vyvedení tohoto filosofického proudu z uzavřeného a komplikovaného systému pojmů, soudů a argumentů mnohdy nesrozumitelného současnému člověku. Důležitou oblastí Maritainova díla představují úvahy o vztahu filosofie a umění a sblížení křesťanství se současným uměním. Není náhodou, že jeho práci *Umění a scholastika* poprvé v češtině prezentovala právě Habáněm řízená Filosofická revue.⁴⁹

Jak z výše představených problémů vyplývá, hlavními zkoumanými tématy v okruhu filosoficko-teologických otázek v naší práci bude představení tomistických základů Braitova a Habáňova uvažování, jejich snaha o uvedení autentické tomistické filosofie do českého prostředí a vztah k předním osobnostem tohoto filosofického proudu. Dále pak vztah k ostatním filosofickým proudům a vymezení se vůči modernímu sekularizovanému světu. Nezanedbatelnou součástí této kapitoly bude i recepce sociálního učení katolické církve.

4.3 Umělecké

Analýza problémů spojených s uměním v díle Braitově a Habáňově nás přivádí před složitý soubor otázek pohybujících se na pomezí církevní historie, teologie a filosofie, dějin umění a estetiky. Rozsah a zaměření naší práce nám nedovoluje rozvedení širší úvahy nad styčnými plochami těchto oborů. Protože ale kritiky a úvahy o soudobé umělecké tvorbě představují ne nevýznamnou část především časopisu *Na hlubinu*, pokusíme se nyní u nich v krátkosti zastavit. Vzhledem k obsahu námi zkoumaných děl se budeme zabývat především problematikou křesťanské literatury.

Snaha o definování či vymezení termínu křesťanské literatury, nebo širěji křesťanského umění, nás přivádí před prakticky nerozřešitelné obtíže. Podle zvoleného úhlu pohledu: historického, filosofického, teologického nebo estetického, se budou proměňovat naše kritéria pro označení umělecké tvorby za křesťanskou a s tím i okruh autorů a děl zařazovaných mezi křesťanskou literaturu. Vymezením křesťanské literatury v českém kontextu se nejhloběji zabýval Martin C. Putna ve svých souborných dílech k dějinám české křesťanské literatury v období 1848 až 1945.⁵⁰

⁴⁹ DVORSKÝ, Přemysl (ed.): *Metoděj Habáň a český tomismus: k dílu a odkazu olomouckých dominikánů 1. poloviny 20. století*. Olomouc, Univerzita Palackého, 2003, s. 18-26.

⁵⁰ PUTNA, Martin C.: *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848 - 1918*. Praha, Torst, 1998.
PUTNA, Martin C.: *Česká katolická literatura v kontextech 1918 - 1945*. Praha, Torst, 2010.

Putna nabízí čtyři základní východiska, se kterými můžeme ke katolické literatuře přistupovat: kněžsko-statický, úzce-moralistní, široce-integrující a elitně-individualistický. Pro pochopení kontextu, ve kterém Bratio a Habáň působili a pro ozřejmění jejich přístupu ke katolické literatuře, si jednotlivé proudy krátce představme.⁵¹

První přístup k chápání a označování některých literárních děl, kněžsko-statických, je spojen s prvními pokusy o definování katolické literatury na počátku padesátých let 19. století. Poprvé se v českém prostředí objevily termíny katolická literatura a katolický umělec v revui *Blahověst* v roce 1855. Nový termín byl chápán především jako označení tematické – jako katolická literatura byla chápána ta, která vede ke katolické zbožnosti. S tímto kritériem se kříží jiné – porozumění katolické literatuře jako literatuře psané kněžími. Po Václavu Šulcovi, redaktorovi *Blahověsta*, přebírá toto chápání katolické literatury jako literatury kněžské dlouhá řada katolických literárních kritiků, kteří se snaží dokázat podíl kněží na české literatuře a obecněji na celém úsilí o obrodu české kultury.⁵²

Druhé hledisko, úzce-moralistní, se prosazuje v českých katolických kruzích od 80. let 19. století. Je mnohem vyhraněnější než předchozí: katolickou literaturou je ta, která beze zbytku splňuje normy katolické dogmatiky a mravouky. Přístup autorů zastávajících tento přístup je charakteristický především negativním vymezováním vůči mimokatolické většině národní literatury a odmítáním všeho, co se neslučuje s církevním učením. Zároveň chápe katolickou literaturu jako jedinou dobrou literaturu a skutečné umění jako to, které vychází jediné z katolicismu. Putna k tomuto literárnímu proudu řadí v meziválečném období i časopis *Na hlubinu*, který kritizuje za úzce moralistní přístup k literatuře. Oprávněností tohoto označení se budeme zabývat následně v analýze časopisu.⁵³

Třetí pohled na katolickou literaturu je spojen s nástupem Katolické moderny na přelomu 19. a 20. století. Zatímco předchozí směr požadoval od katolických spisovatelů dodržení všech požadavků katolické nauky, spisovatelé Katolické moderny se snažili překonat příkop mezi díly katolickými a zbytkem literatury. Nabízejí proto široký pohled na katolickou literaturu jako tu, která vykazuje alespoň minimum příbuznosti s katolickou vírou nebo sympatií pro ni. Nebo i jen pro křesťanství a náboženství obecněji chápané. Od katolických spisovatelů se tedy nežadá maximální, ale alespoň minimální ztotožnění s naukou církve. Rozhodujícím kritériem je v tomto případě jakákoli spojitost nebo sympatie s duchovními hodnotami křesťanství. Katolická literatura je chápána jako autonomní, ale nedílná součást

⁵¹PUTNA, Martin C.: *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848 – 1918*. Praha, Torst, 1998, s. 26.

⁵²PUTNA, Martin C.: *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848 – 1918*. Praha, Torst, 1998, s. 30.

⁵³Tamtéž, s. 36.

uvnitř celku národní literatury. Vyděluje se z ní nikoli stylem, ale ideovou pozicí autora a tematikou. Katolický literární historik je tak povinen zkoumat kromě díla programových katolíků en bloc, bez ohledu na jejich bližší stylové zařazení, i ta díla nekatolických básníků, které spadají do okruhu jeho zájmu tematicky.⁵⁴

Josef Florian, jedinečná osoba v celku české katolické literatury první poloviny dvacátého století, proslulý především svým vydavatelským dílem, přichází s konceptem, ve kterém se kříží úzké s širokým pojetím katolické literatury, konceptem elitním a individualistickým, vyjádřitelný tezí: neexistuje žádná katolická literatura, každé dobré umění je samo o sobě katolické.⁵⁵

S úzkým pojetím má elitní koncept společné přesvědčení o identičnosti dobré a katolické literatury. Zatímco v úzkém chápání katolické literatury je jediné katolická literatura dobrou, v elitním pojetí je jediné dobrá literatura literaturou katolickou. Vědomě či nevědomě tak vycházejí z dvojího možného chápání slova katolický: buď jako přínaležející k římsko-katolické církvi (úzké chápání katolické literatury), nebo vycházející z významu slova katolický – všeobecný. Dobrá literatura má obecnou, tedy katolickou platnost, stejně jako nauka římsko-katolické církve.

S širokým pojetím sdílí tato elitní koncepce názor, že i lidé s nikoliv katolickými názory a životním stylem mohou psát dobrou, a tedy v důsledku katolickou literaturu. Sdílí s ním také zájem o velké, z církevního hlediska nezařazené nebo všelijak problematické umělce.

Jako důsledky převahy tohoto konceptu v meziválečné katolické literatuře vidí Putna tyto: na straně pozitivní soustředění na kvalitu a duchovní sílu textů bez ohledu na jejich přesný soulad s naukou církve a vstřebání velikých, ale nesnadno zařaditelných osobností evropského katolicismu, jako byl Léon Bloy, Françoise Mauriac, Graham Green nebo i Franz Kafka; podporu svébytných osobností české katolické literatury, Jakuba Demla, Jaroslava Durycha či Karla Schulze a navázání kontaktů s většinou literaturou. Na straně negativní pak ustrnutí diskuse o katolické literatuře na pozicích vytyčených Florianem a okruhem jeho spolupracovníků.⁵⁶

Na takto vytyčeném poli se budeme pohybovat při analýze vlastní literární tvorby Silvestra Braitu a Metoděje Habáně a především při rozboru literárně-kritických článků vycházejících v jimi řízených časopisech. Hlavním úkolem této části analýzy bude vyrovnání

⁵⁴ Tamtéž, s. 39.

⁵⁵ STANKOVIČ, Andrej: *Josef Florian a Stará Říše*. Praha, Triáda, 2008.

⁵⁶ PUTNA, Martin C.: *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848 – 1918*. Praha, Torst, 1998, s. 42.

se s předešlým rozvržením přístupů ke katolické literatuře (tedy kněžsko-statickým, územoralistním, široce-integrujícím a elitně-individualistickým) a opětovné promýšlení názorů na katolickou literaturu a obecně katolické umění u Braita s Habáněm.

5 Silvestr Braitto a Metoděj Habáň – životopisy

5.1 Silvestr Braitto

Josef Braitto (později řádovým jménem Silvestr Maria Braitto) se narodil 14. června 1898 v Bulharském Ručaku.⁵⁷ Jeho dětství je obestřeno exotickým nádechem. Svého otce Francisca Mayera, který byl železničním inženýrem, prakticky neznal. Francisco Mayer se netajil protirakouským smýšlením, což bylo jedním z důvodů, proč působil na železničních stavbách na odlehlých místech Balkánu.⁵⁸ Braitovou matkou byla Klementina di Braitto, vídeňská zpěvačka pocházející z italského šlechtického rodu. Již ve třech letech ztrácí za tragických okolností matku a je adoptován rodinou inženýra Merhauta, spolupracovníka svého otce. Jeho žena Anna Merhautová byla Braitovou kmotrou.

Merhautovi se v roce 1900 stěhují do Čech. Usazují se nejprve v Lokti a poté od roku 1902 v Uhříněvsi. Zda Braitto navštěvuje základní školu. Rodina zde žije až do roku 1907, kdy umírá pan Merhaut. Po jeho smrti se Braitto ocitá v sirotčinci sester dominikánek U pražského jezulátka. Pobyt v sirotčinci mu zajišťuje dominikán Odilo Pospíšil, bratranec jeho zemřelého otce. Odtud se ve svých jedenácti letech dostává do dominikánského juvenátu, domova pro výchovu dominikánského dorostu. Díky podpoře dominikánského řádu absolvuje v letech 1909 až 1915 studia na Akademickém gymnáziu v Praze.⁵⁹

V polovině sixty Braitto vstupuje do dominikánského noviciátu. S řádem kazatelů pak bude spojen po celý zbytek života. Poslední den roku 1916 obléká řádový hábit a podle patrona toho dne přijímá řeholní jméno Silvestr. Před tím, než v roce 1919 složí věčné sliby, absolvuje dvouleté studium filosofie na řádovém učilišti v Olomouci. Z této doby se zachovala sbírka Braitových výpisků z duchovní četby, z které si můžeme učinit představu o autorech, kteří ho formovali a inspirovali. Najdeme v ní jména jako Jindřich Suso, sv. Tomáš Akvinský, sv. Bernard z Clairvaux, sv. Augustýn, mistr Eckhart, ale i Verlaine nebo Novalis.

Po složení věčných slibů je Braitto pro svůj studijní talent vybrán ke studiu na řádové univerzitě Angelicum v Římě. Zde absolvuje tříleté studium. V roce 1922 se vrací do Prahy. V průběhu září přijímá jáhenské (10.9.) i kněžské svěcení (17.9.). Obojí v dominikánském

⁵⁷ Rodný list Josefa Braitto. *Archivum Provinciae Bohemiae* v Praze v konventu sv. Jiljí. Silvestr Braitto, sign. IX-1, časové rozmezí 1901 – 1947, karton 13.

⁵⁸ ROTREKL, Zdeněk: *Skrytá tvář české literatury*. Brno, Blok, 1993, s. 36.

⁵⁹ Maturitní vysvědčení Josefa Braitto. *Archivum Provinciae Bohemiae* v Praze v konventu sv. Jiljí. Silvestr Braitto, sign. IX-1, časové rozmezí 1901 – 1947, karton 13.
ROTREKL, Z.: cit. dílo, s. 37.

kostele sv. Jiljí z rukou pražského světícího biskupa Sedláka. 24.9. zde pak slouží primiční mši svatou.⁶⁰

Ani po kněžském svěcení nepřestává Braitto ve studiu, ale odchází na rok do duchovního centra frankofonních dominikánů v belgickém klášteře Saulchoir, kde pokračuje ve svých teologických studiích. Během pobytu v Saulchoiru je osloven duchovní obnovu francouzské katolické církve. Svůj velký celoživotní vzor nachází v otci Lacordairovi, obnoviteli dominikánského řádu ve Francii v polovině 19. století. Přímoú inspirací pro něj je i časopis *La vie spirituelle*, který založil na počátku dvacátých let dominikán Marie-Vincent Bernadot. V něm Braitto objevuje duchovní časopis pro vzdělané vrstvy hledající náročnější a hlubší uvedení do duchovního života, než jim mohla nabídnout běžná katolická periodika své doby. Na základě časopisu *La vie spirituelle* zakládá Braitto v roce 1926 revue pro duchovní život *Na hlubinu*, které se budeme hlouběji věnovat v následujících částech práce.⁶¹

Po roce 1923 Braitto opět působí v Čechách. Svá teologická studia završuje v roce 1930, když 6. března získává na Angelicu doktorát z teologie. Kromě vydávání časopisu *Na hlubinu* se Braitto na přelomu dvacátých a třicátých let zapojuje do širokého spektra řádových aktivit. Na řádovém učilišti v Olomouci přednáší filosofii a fundamentální teologii. Působí zde v podstatě nepřetržitě mezi lety 1930 až 1950. Tyto roky také vymezují nejplodnější období jeho života. Braitto se zapojuje do ediční a publikační činnosti řádu, kromě toho píše vlastní práce, káže, neustále cestuje, s Jaroslavem Durychem například podnikl cestu do Španělska, a pravidelně přednáší přednášky na témata z duchovního života. Přednášky připravoval především pro studenty v rámci dominikánských akademických týdnů. Exercie dával jak studentům, tak i kněžím a řádovým sestřám.⁶²

V letech 1933 a 1934 přesídlil do Prahy, kde působil jako ředitel řádových misíí. Brzy se ale vrací zpět do Olomouce, která mu svým prostředím nejvíce vyhovovala. Obklopil se zde řadou schopných spolupracovníků. Nejblíže mu byl dominikánský spolubratr Reginald Dacík (1907-1988). Výsledkem plodné spolupráce Braitto s Dacíkem bylo především rozsáhlé vydavatelské dílo v řádové edici *Krystal* a více než dvacetileté vydávání revue *Na hlubinu*. Tito dva dominikáni představovali dva naprosto rozdílné osobnostní typy. Zatímco Braitto byl

⁶⁰ Osvědčení o svěcení. *Archivum Provinciae Bohemiae* v Praze v konventu sv. Jiljí. Silvestr Braitto, sign. IX-1, časové rozmezí 1901 – 1947, karton č. 13.

KAŠIČKA, Zdeněk: *Otec Silvestr Braitto: životopis olomouckého dominikána, 1898 – 1962*. Praha, Krystal OP, 1993.

⁶¹ Povolení k vydávání časopisu *Na hlubinu* 11. 1. 1926. *Archivum Provinciae Bohemiae* v Praze v konventu sv. Jiljí. Silvestr Braitto, sign. IX-7, časové rozmezí 1901 – 1947, karton 14.

GLOMBIK, Czeslaw: *Český novotomismus třicátých let: iniciativy, kulturní kontext, polemiky*. Olomouc, Votobia, 1995, s. 180.

⁶² ROTREKL, Z.: cit. dílo, s. 40.

výbušný a energický, často se uchýloval k sžíravé kritice svých oponentů, zároveň však i díky přemíře aktivit nepřiliš organizovaný a pečlivý, Dacík byl naopak typem schopného a racionálního organizátora. Díky spolupráci energického a vůdčího ducha Braitova a pečlivé organizátorské práce Dacíkově mohlo vzniknout rozsáhlé dominikánské dílo.⁶³

Nesmíme ovšem zapomínat ani na další osobnosti, s kterými Braitto spolupracoval. Již od začátku svého působení v Olomouci se snažil o otevření kláštera okolnímu světu a zapojení dominikánů do kulturního života města. Olomouc v meziválečné době představovala živé kulturní centrum. Napomáhalo tomu nejenom umístění arcibiskupského sídla a semináře, ale i existence řady divadel, deníků atd. Výsledkem spolupráce dominikánského kláštera a olomouckých intelektuálních kruhů byl vznik Společnosti kulturního života, ve které se scházeli zástupci řady skupin katolického kulturního života, profesoři, umělci, spisovatelé a politikové. Nejenom ti spojení s katolickým prostředním nebo lidovou stranou, ale i národní socialisté nebo komunisté. V období druhé světové války pak tyto schůzky probíhaly v ilegalitě a účastnili se jich například Braitovi přátelé, katoličtí spisovatelé Jan Čep a Jan Zahradníček.⁶⁴

Patrně nejvýznamnější aktivitou dominikánského řádu jako celku na kulturním a teologickém poli bylo založení nakladatelství duchovní literatury Krystal. Jak již bylo řečeno, hlavními organizátory tohoto díla byli Silvestr Braitto a Reginald Dacík. Nakladatelství se orientovalo na čtyři hlavní okruhy vydávaných děl: knihy současných katolických autorů (např. Zdeněk Kalista, Jakub Deml, Jan Čep), klasická díla uvádějící do duchovního života, původní díla vzešlá z dominikánského řádu a knihy z oblasti patrologie, tedy díla starých církevních otců. Mimo tyto hlavní okruhy byly vydávány ještě další edice, například Vítězové mapující život velkých křesťanských svatých (v této edici vyšel například životopis blahoslavené Anežky České). Kromě knižních edic Krystal pravidelně vydával i periodika. Kromě časopisů Na hlubinu a Filosofická revue, kterými se budeme zabývat v následující části práce, připomeňme ještě revue Výhledy, které vycházela pouze krátce po roce 1938 a zabývala se vztahem křesťanství a kultury a obecně společenských problémů.⁶⁵

Asi největší zásluhou nakladatelství Krystal bylo vydání překladů dvou velkých klasických křesťanských autorů. Prvním z nich byl sv. Jan od Kříže. Překlad jeho sebraných spisů pořídil pro dominikánské nakladatelství jezuita a gymnaziální profesor Jaroslav Ovečka.

⁶³ KAŠIČKA, Z.: cit. dílo, s. 36.

⁶⁴ GLOMBIK, C.: cit. dílo, s. 183.

⁶⁵ ČERNUŠÁK, Tomáš – PROKOP, Augustin – NĚMEC, Damián: *Historie dominikánů v českých zemích*. Praha, Krystal OP, 2001, s. 213.

Druhým pak byl otec křesťanské filosofie sv. Tomáš Akvinský. Souborný překlad jeho Teologické sumy pořídil v letech 1932 až 1940 kolektiv překladatelů pod vedením dominikána, převora kláštera v Olomouci Emiliána Soukupa. Toto ohromné dílo dohromady čítalo přes 5400 stran. Jednalo se o první překlad tohoto zásadního díla do češtiny. Byl však široce kritizován pro svůj striktní převod latinského textu do češtiny včetně zachování latinského slovosledu, což jej činí pro českého čtenáře mnohdy nepoužitelným. Vyvrcholením aktivit Krystalu před jeho zrušením komunistickým režimem bylo vydání překladu Nového zákona od dominikánského biblisty Pavla Škrabala, ke kterému došlo těsně před zákazem veškeré dominikánské činnosti v roce 1948.⁶⁶

Dalším okruhem Braitovy činnosti bylo psaní vlastních děl. Patrně nejvýznamnějším spisem je dílo o církvi, které Braitto označil jako apologeticko-dogmatickou studii. První vydání vyšlo v roce 1946, další přepracované pod dojmem zážitků z dlouholetého věznění v padesátých letech již nemohlo vyjít. Kniha přesto představuje jeden ze zásadních eklesiologických příspěvků české teologie. Druhou knihou, kterou je nutné zmínit, je životopis renesančního světce Filipa Neriho – Filip Neri, apoštol mládeže a reformátor Říma, vyšlý v roce 1937. Kvůli svému pojetí renesance se Braitto ostře střetl s dalším významným katolickým spisovatelem Karlem Schulzem, který se s tímto rozporuplným obdobím církevních dějin vyrovnával ve svém románu Kámen a bolest. Braitto toto dílo ostře kritizoval a necitlivě ho odmítal především v poválečných recenzích uveřejněných v časopise Na hlubinu.⁶⁷

Po skončení druhé světové války, během které přes ztížené podmínky mohla většina dominikánských aktivit pokračovat, a krátkém období let 1945 – 1948 dochází k násilnému ukončení řádové činnosti komunistickým režimem. Po válce ještě mohl Braitto pokračovat ve své přednáškové činnosti, v listopadu 1947 proběhly také poslední akademické týdny v Praze s tématem manželství a rodina. V roce 1948 je ale zastaveno vydávání revue Na hlubinu a k 1. lednu 1949 je nařízena likvidace nakladatelství Krystal.

Braitto v té době působí jako zpovědník nového olomouckého arcibiskupa Josefa Matochy. Právě v jeho rezidenci byl 16. března 1950 zatčen. V následném soudním procesu byl v dubnu 1950 odsouzen spolu s dalšími 10 řeholníky na 15 let vězení. V polovině dubna pak proběhla akce K, během níž byly obsazeny a prakticky zlikvidovány všechny mužské kláštery v Československu. Řeholníci, kteří nebyli zatčeni nebo odvedeni v rámci vojenské služby k pomocným technickým praporům, byli internováni v několika sběrných kláštorech a

⁶⁶ KAŠIČKA, Z.: cit. dílo, s. 42.

⁶⁷ PUTNA, Martin C.: *Česká katolická literatura v kontextech 1918 - 1945*. Praha, Torst, 2010, s. 474 – 485.

poté po zákazu společného řeholního života přešli do civilního zaměstnání nebo práce ve farnostech. Nejbližší spolupracovník Silvestra Braita, Reginald Dacík, byl zatčen při pokusu o přechod hranic a odsouzen k devatenáctiletému žaláři.⁶⁸

Ve vězení Braito nakonec strávil z vyměřených patnácti let celkem deset. Během té doby prošel věznicemi na Mírově, ve Valdicích, na Pankráci. Nejdelší dobu, celkem 5 let, prožil ve věznici ve slovenském Leopoldově. Od roku 1957 se mu začal prudce zhoršovat zdravotní stav – trpěl onemocněním srdce a vysokým krevním tlakem. Byl proto uznán neschopný práce, dlouhý čas strávil i ve vězeňských nemocnicích. V Leopoldově byl umístěn v tzv. kněžském oddělení, kde byli soustředěni diecézní kněží a řeholníci. Byl zde uvězněn například s později blahoslaveným řeckokatolickým biskupem Gojdičem nebo opatem břevnovského benediktinského kláštera Anastázem Opaskem. Četná svědectví hovoří o silné komunitě, která se zde mezi duchovními vytvořila, i o čilém intelektuálním životě. Do něj se zapojoval i Braito, který byl schopen z patra kázat česky, francouzsky, italsky, německy a latinsky. Ve svých promluvách citoval dlouhé pasáže z filosofických děl sv. Augustina, Tomáše Akvinského, Boetia, ale i moderní autory jako Kirkegaard, Husserla nebo Jasprse.⁶⁹

Na svobodu byl Braito propuštěn v rámci amnestie 11.5. 1960. V roce 1968 pak dosáhl rehabilitace a soudního uznání nezákonnosti rozsudku. Po propuštění z vazby pobýval v bytě řádové sestry Emilie Baroslové v Břevnově. Zažíval obvyklé starosti propuštěných politických vězňů se sháněním dokladů a zaměstnání. Intenzivně se dále věnoval i teologické práci a připravoval druhé vydání své zásadní práce o církvi, které přepracoval na základě zkušeností z vězení. Dokončení této práce se ale již nedočkal. Poté co 17. září 1962 oslavil čtyřicáté výročí svého kněžského svěcení a 24. září výročí své primice, zemřel již následujícího dne, 25. září 1962 na prudké selhání srdce.⁷⁰

5.2 Metoděj Habáň

Petr Habáň, řádovým jménem Metoděj, se narodil 11. září 1899 v jihomoravských Huštěnovicích. Gymnaziální studia absolvoval v blízkém Uherském Hradišti a na biskupském gymnáziu Valeriána Jirsíka v Českých Budějovicích. Studium na gymnáziu bylo prvním krokem na jeho životní formaci – díky intelektuálnímu prostředí, které na něm vládlo, měl

⁶⁸ KAŠIČKA, Z.: cit. dílo, s. 48.

⁶⁹ Korespondence z vězení. *Archivum Provinciae Bohemiae* v Praze v konventu sv. Jiljí. Silvestr Braito, sign. IX-22, časové rozmezí 1947 – 16, karta 15.

⁷⁰ KAŠIČKA, Z.: cit. dílo, s. 48-54.

později blíže k duchu prvorepublikového humanismu, než bylo obvyklé v kruzích katolické církve nebo například u jeho řádového učitele Silvestra Braita. Po studiu na gymnáziu vstoupil Habáň v roce 1918 do dominikánského řádu a přijal jméno Metoděj.⁷¹

Po základním filosofickém studiu, které absolvoval na dominikánském řádovém učilišti, pokračoval v teologickém studiu na dominikánské univerzitě Angelicum v Římě. Během studií v Římě ovlivnil jeho další směřování odkaz dvou výrazných řádových osobností – Hyacintha Cormiera a Reginalda Garrigou-Lagrange. Hyacinth Cormier (1832 – 1916) působil v Římě na přelomu století jako generální řádový představený. Pokračoval v tradici obnovitele dominikánského řádu ve Francii Henriho Lacordaira. Habáň oslovil především svým vysokým nasazením pro práci v řádu a celkově svou důvěrou ve smysluplnost řádového života. Druhou formující osobností byl teolog Reginald Garrigou-Lagrange (1877 – 1964). Garrigou-Lagrange je považován za největšího katolického teologa pracujícího v tomistické tradici. Na Angelicu vyučoval v letech 1909 až 1960. Habáň přímo ovlivnil svým důrazem na učení vycházející z teologie svatého Tomáše Akvinského. Ve svém celoživotním díle pracoval Habáň důsledně na poli aristotelsko-tomistické filosofie a teologie, které považoval za nejhlubší a nejjistější cestu k Pravdě. Studium v Římě završuje v roce 1927 doktorátem z teologie.⁷²

Ve studiu dále pokračoval jednoročním pobytem na univerzitě ve švýcarském Fribourgu, kterou také spravoval dominikánský řád. Zde se věnoval převážně studiu psychologie, která se vedle filozofie stane druhým oborem, kterému se bude věnovat vědecky i pedagogicky. Ve Fribourgu v té době působil jako rektor český dominikán a bibliista Vincent Zapletal. Zde se také Habáň poprvé setkává s belgickým hnutím Mladých křesťanských dělníků (Jeunesse ouvriere chretienne, JOC), které ho inspirovalo svou snahou šířit křesťanství přístupnou formou mezi mladými lidmi. Po svém návratu do Československa usiloval o prosazení těchto myšlenek i v českém kontextu.⁷³

Do řádového konventu v Olomouci se Habáň vrací v roce 1929, kdy zde začíná přednášet filosofii na řádovém učilišti. Během své pedagogické dráhy, kterou upřednostňoval před vlastní vědeckou prací, obsáhl Habáň prakticky všechny filosofické obory, které také zpracoval do podoby učebnic. Obdobně zpracoval i učebnici psychologie, jejíž první vydání

⁷¹ *Jsmé totiž v jeho rukou, my i naše slova: sborník k 10. výročí úmrtí otce Metoděje Habáně OP.* Praha, Krystal, OP, 1994, s. 5.

⁷² Tamtéž, s. 7.

⁷³ MUSIL, J.V. a kol.: *Teolog, filosof a psycholog P. Metoděj Habáň OP (1899-1984).* Olomouc, Matice cyrilometodějská, 2000, s. 15.

vyšlo v roce 1937 a která se stala normativním textem v tomto oboru v katolických vzdělávacích institucích.⁷⁴

V roce 1929 také Habáň inicioval vznik časopisu *Filosofická revue* zaměřeného na prezentaci tomistického filosofického systému. Časopis byl vydáván profesory dominikánského teologického učiliště a Habáň byl po šestnáct ročníků (1929-41 a 1946-48) jeho šéfredaktorem. Blíže se k tomuto časopisu vrátíme v samostatné analýze, kterou se budeme zabývat v následující části práce. Habáň dále intenzivně přispíval do revue *Na hlubinu* i do dalších katolických časopisů, např. *Výhledy* nebo *Akord*.

Od podzimu 1929 se také pod Habáňovým vedením začínají v Praze pořádat pravidelné kurzy katolické teologie a filosofie, které měly především akademické inteligenci poskytnout pevné filosofické základy. Kromě Habáně se na kurzech podílel i Silvestr Braitto nebo Jan Evangelista Urban, důležitá postava františkánského řádu nejenom v meziválečném, ale i poválečném období.

Další důležitou aktivitou Metoděje Habáně, která přímo navazovala na jeho filosofické kurzy, bylo organizování Akademických týdnů – studentských setkání zaměřených jak na duchovní život, tak i na zajímavé otázky z oblasti vědy a umění. Akademické týdny byly pořádány jednou až dvakrát týdně původně na Svatém kopečku u Olomouce, později v Praze. Na Akademické týdny, které se konaly většinou v letním období, navazovala v průběhu roku jednodenní setkání, Akademické neděle. Tato setkání důležitým způsobem ovlivnila předválečnou generaci mladých křesťanských intelektuálů a formovala nejenom jejich náboženské, ale i obecně lidské a odborné postoje a hodnoty.⁷⁵

Významnou Habáňovou iniciativou na mezinárodním poli byla organizace Mezinárodních tomistických kongresů. Ve třicátých letech se uskutečnily dva – v roce 1932 v Praze a v roce 1934 v Poznani. Hlavním cílem kongresů bylo uvést myšlenky Tomáše Akvinského do povědomí světské inteligence a akademické mládeže. Habáň tak ve středoevropském kontextu přímo navazoval na dílo zmiňovaných velikánů tomistické obnovy – Garrigou-Lagrange a Jacquese Maritaina. Přestože se kongresů účastnili především filosofové z Polska a Německa a účast zástupců z center tomistické filosofie ve Francii a Itálii byla menší, ukázaly kongresy na aktuálnost tomistické filosofie i pro soudobé filosofické

⁷⁴ Tamtéž, s. 23.

⁷⁵ *Jsmé totiž v jeho rukou, my i naše slova: sborník k 10. výročí úmrtí otce Metoděje Habáně OP*. Praha, Krystal, OP, 1994, s. 17.

bádání. Setkaly se však i s některými kritickými ohlasy. Z českých filosofů se jejich komentářem zabýval např. Jan Patočka.⁷⁶

Kromě akademických a pedagogických aktivit se Habáň podílel i na řízení české dominikánské provincie. V listopadu roku 1938 byl za provinciála českých dominikánů zvolen Silvestr Braitó. Nebyl ale v této funkci potvrzen generálním magistrem řádu a volba musela být opakována. Ani Reginald Dacík, který byl zvolen v druhé volbě, nebyl v úřadu potvrzen. Za provinciála byl proto přímo určen Habáň. Tuto funkci vykonával v letech 1938-1942. Mimo jiné založil převorský konvent v Plzni a povýšil olomoucké učiliště na generální s právem udělovat hodnost profesorů teologie a filosofie na řádových učilištích, tzv. lektorát. Během druhé světové války také podnikl několik cest do Německa, kde pastoračně působil mezi nuceně nasazenými Čechy.⁷⁷

Po válce působil od roku 1947 v Litoměřicích na bohoslovecké fakultě a v semináři, které sem byly přesunuty z Prahy. Zastával zde funkci děkana a spirituála a přednášel filosofii. Zároveň vyučoval náboženství na gymnáziu v Ústí nad Labem. Kvůli událostem roku 1948 musel Habáň přerušit započaté habilitační řízení. Násilně byly také zastaveny veškeré řádové aktivity. Kvůli svému řeholnímu působení byl Habáň poprvé uvězněn. Po intervenci několika známých osobností (ředitele Národního divadla F. Pujmana, divadelníka E. F. Buriana, básníka Holana) byl propuštěn.⁷⁸

V roce 1950 byl pro ilegální pokračování v řeholním životě znovu uvězněn, tentokrát na čtyři roky. Po propuštění pracoval v civilním zaměstnání. Od roku 1957 do roku 1974 působil v diecézní pastoraci v Chlumu nad Ohří. Zároveň nepřestával být aktivní v církevním životě. Na konci šedesátých let se účastnil dialogu marxistů s křesťany ve filozofickém semináři M. Machovce i ekumenického semináře v Jirchářích, pořádal v Praze cykly přednášek, publikoval, navazoval mezinárodní kontakty. Vedl také ilegální podzemní přípravu řádového dorostu – za svého duchovního otce ho považuje například současný pražský arcibiskup Dominik Duka. Roku 1972 byl Habáňovi odňat státní souhlas k veřejnému působení; na odpočinku se věnoval pastorační práci v Praze, Karlových Varech a Brně. Zde také v červnu 1984 zemřel.⁷⁹

⁷⁶ GLOMBIK, C.: cit. dílo, s. 20.

⁷⁷ ČERNUŠÁK, Tomáš – PROKOP, Augustin – NĚMEC, Damián: cit. dílo, s. 213-215.

⁷⁸ MUSIL, J.V. a kol.: cit. dílo, s. 23.

⁷⁹ Tamtéž, s. 25.

Záznam procesu. *Archivum Provinciae Bohemiae* v Praze v konventu sv. Jiljí. Metoděj, sign. IX-9, časové rozmezí 1947 – 1960, karton 36.

6 Na hlubinu

6.1 Charakteristika časopisu

Podle Czeslawa Glombika, předního polského znalce české novotomistické filozofie, představoval dominikánský časopis *Na hlubinu* zcela novou a převratnou koncepci v meziválečné katolické publicistice.⁸⁰ Silvestr Braitó jej začal vydávat po svém návratu do Československa v roce 1926 na základě zkušeností, které nabyl studiem v zahraničí. Přímoú inspirací pro něj byl studijní pobyt v dominikánském teologickém učilišti v belgickém Saulchoiru a zejména duchovní časopis zaměřený na vzdělané, intelektuální vrstvy *La vie spirituelle* vydávaný francouzským dominikánem Marie Vincentem Bernadotem.

Program časopisu shrnul Braitó uceleně v úvodníku k prvnímu číslu: „Život náš jest plavbou a tak máme na vybranou. Zajeti na hlubiny Boží a načerpati v hlubinách života, světla a velikosti, nebo dáti se zmítati vichry po mělčinách, kde loď ztroskotá a kde zmíráme, protože mělčiny duši nesyť. A čím hlouběji zajedeme a dychtivěji budeme píti z těchto hlubin, tím více porosteme v Bohu, neboť Bůh jest Život a ti, kteří ho mají, pevně a sladce rostou a stoupají. Tedy paradoxa – abychom stoupali, ponořme se hloub a hlouběji do Boha, do jeho pravd a prostředků tekoucích z jeho otevřené dlaně. Čili – prohlubme svůj náboženský život. Nespokojme se s životem dobrým, snažme se býti lepšími a lepšími, den ze dne více milovati dobrého Boha, lépe ho poznávati a vděčně využívati jeho darů, jimiž nás přitahuje.“⁸¹

Z uvedeného odstavce je zřejmé, že hlavním záměrem, s kterým byl časopis vydáván, byla obnova duchovního života české katolické církve. Stal se tak důležitou součástí řady aktivit vycházejících zejména z prostředí řeholních řádů usilujících o vymanění církve z dědictví austrokatolicismu.

Časopisecké aktivity představovaly specifickou a důležitou součást tehdejšího církevního života. Ve fragmentované společnosti vzešlé z modernizačních procesů devatenáctého století a rozdělené na vzájemně vyhraněné a uzavřené skupiny – ve většině evropských států můžeme nalézt minimálně tři: křesťanskou - katolickou nebo protestantskou; liberální a socialistickou – hrály časopisy důležitou roli při formulaci a prezentaci vlastního pohledu na svět. Časopisy představovaly ideální nástroj pro vnitřní komunikaci a osvětu i polemické fórum pro diskuse se zastánci jiného světového názoru. Každá názorová skupina si proto vytvořila rozsáhlou novinovou a časopiseckou produkci, která až hluboko do dvacátého století představovala nejrychlejší a nejmasovější způsob šíření informací.

⁸⁰ GLOMBIK, C.: cit. dílo, s. 180.

⁸¹ *Na hlubinu*, roč. 1/1926, č. 1, s. 1.

Katolické časopisy v českých zemích na přelomu devatenáctého a dvacátého století plně odpovídaly této charakteristice. Nejvýznamnějším stavovským periodikem českých a moravských kněží byl Časopis katolického duchovenstva. Vedle něj existovala široká paleta katolických časopisů zaměřených s výjimkou několika literárních periodik na prosté věřící. Přes pokusy o hledání nových přístupů ke křesťanské a katolické kultuře, reprezentované především hnutím Katolické moderny, plně vycházely z tradice druhé poloviny 19. století s důrazem na formování uzavřené katolické společnosti.

S touto konstantou se musely vypořádat i katolické časopisy nově vznikající po roce 1918. Existence samostatného Československa a proměny v poválečné společnosti, přivádějí katolické literáty k nutnosti vyrovnat se s novými poměry a zabývat se i politickými a sociálními tématy. Většinou zaujímají k převládajícímu liberálnímu a humanisticky orientovanému duchu nového státu značně kritický až odmítavý postoj. Katolické časopisy tak nevykročily, s výjimkou čistě literárních časopisů, jako byl kupříkladu Tvar, z uzavřené katolického kulturního světa nastavujícího okolnímu světu nejčastěji kritické zrcadlo. Z řady časopisů jmenujme alespoň Rozmach a Akord spojené především s postavou Jaroslava Durycha nebo Řád a týdeník Obnova neblaze proslulý svým působením v těžkém období mnichovské krize a druhé republiky.⁸²

Přestože časopis Na hlubinu nevykročil zcela z myšlenkových schémat katolické publicistiky, přinášel nové důrazy. Především obrátil pozornost na vnitřní duchovní život. Vyjadřoval se však i k některým aktuálním politickým a společenským otázkám, které se v našem textu pokusíme analyzovat.

Časopis vycházel bez přerušení mezi lety 1926 a 1948, celkem v dvaadvaceti ročnících. První číslo vyšlo v březnu roku 1926 přes odpor některých řádových bratří, kteří se obávali finanční zátěže, kterou nový časopis přinášel. Obavy také vzbuzovala konkurence, kterou by mohl časopis přinést již zavedeným dominikánským periodikům, například časopisu pro dominikánské terciáře Růže dominikánská. Přes tyto výhrady Braitto vydávání nového časopisu prosadil. První číslo vydané v počtu 2000 výtisků zaznamenalo takový úspěch, že bylo potřeba jej dotiskovat.⁸³

V průběhu prvních třech let vykristalizovala základní textová struktura časopisu. Jednotlivým tématům se budeme podrobněji věnovat později. Nyní pouze nastíníme základní oddíly časopisu. Ústřední část jednotlivých čísel tvořily ucelené a vzájemně provázané kurzy

⁸² PUTNA, Martin C.: *Česká katolická literatura v kontextech 1918 - 1945*. Praha, Torst, 2010, s. 554 – 592.

⁸³ ČERNUŠÁK, Tomáš – PROKOP, Augustin – NĚMEC, Damián: cit. dílo, s. 212.

duchovního života. Časopis přinesl celkem 16 kurzů na základní témata křesťanské víry a života. Dále obsahoval pod názvem Pracovna krátká zamyšlení, v rubrice Slovo době články na sociální a politická témata a anotace a recenze nově vyšlých knih. Celkem v něm vyšlo přes 4400 příspěvků, z nichž 1937 zpracoval sám Braitó.⁸⁴

Od druhého ročníku vycházel časopis desetkrát ročně. V průběhu své existence oslovil široký okruh čtenářů, již v roce 1931 uvádí přes 5000 odběratelů; sociálně slabým studentům byl poskytován zdarma.

Jeho činnost byla možná i díky stabilnímu okruhu přispěvatelů. Kromě Braitó do časopisu pravidelně psali jeho řadoví spolubratři Reginald Dacík a Metoděj Habáň, známý katolický spisovatel Jaroslav Durych nebo kněz brněnské diecéze Dominik Pecka. Dominik Pecka ve svých vzpomínkách výstižně charakterizoval práci Silvestra Braitó takto: „Smysl a zaměření jeho apoštolské práce v českém národě by bylo možno nejstručněji a nejvýstižněji vyjádřit slovem „na hlubinu“. Přivést vzdělance k hlubšímu pochopení a prožití náboženských pravd a k ocenění života v milosti bylo od počátku cílem jeho kazatelské a spisovatelské činnosti.“⁸⁵

Po krátké celkové charakteristice časopisu přistoupíme k analýze jednotlivých tematických okruhů: historicko-politického, filosofického a uměleckého.

6.2 Historicko-politické otázky

Časopis Na hlubinu byl primárně zaměřen na otázky duchovního a křesťanského života se zřejmými přesahy do teologie, filosofie a církevních dějin, kterým věnujeme následující kapitolu. Aktuální otázky politického a sociálního života nepatřily mezi hlavní zájem vydavatelů Na hlubinu. Přesto se v jeho více než dvacetileté historii zrcadlí i dějinný vývoj předkládaný prizmatem katolické církve. Odkazy na politickou a sociální situaci nemůžeme hledat v hlavních člancích časopisu soustředěných do tematických cyklů o duchovním životě, ale v pravidelně rubrice Výhledy, která na konci každého čísla přinášela glosy k aktuálnímu dění. V prvních letech časopisu se tyto komentáře týkaly především vnitrocírkevního dění. Přibližně od roku 1935 ale můžeme v souvislosti se zvyšováním napětí pozorovat častější odkazy na politické a sociální problémy.

Styl jazyka většiny příspěvků lze charakterizovat jako polemický a kritický k soudobému politickému životu. Jistě k němu přispívala i povaha šéfredaktora časopisu

⁸⁴ NEKVINDA, Libor: *Na hlubinu 1926 – 1948: bibliografie revue pro duchovní život*. Hradec Králové, Gaudeamus, 2000, s. 6.

⁸⁵ *Silvestr M. Braitó 1898 – 1962: příspěvek k českému tomismu*. Hradec Králové, Gaudeamus, 1998, s. 36.

Silvestra Braitu, který konflikty spíše vyhledával, než by se jim vyhýbal. Tento Braitův přístup ostře kritizuje ve své syntetické práci o české katolické literatuře Martin C. Putna.⁸⁶ Je zřejmé, že tento vyhrocený a odmítavý přístup byl charakteristický pro většinu dobové katolické publicistiky. Mezi zřejmá negativa tohoto přístupu lze zařadit obtížnost při navazování dialogu a spolupráci s nekatolickými myšlenkovými proudy a společenskými institucemi. Za pozitiva můžeme označit snahu o jasný a nekompromisní výklad katolické nauky a otevřené pojmenovávání společenských problémů.

Diskurs autorů časopisu *Na hlubinu* tedy můžeme označit jako uzavřeně katolický, bez přílišné snahy o hledání dialogu a kompromisu s ostatními společenskými proudy. Z typu používaných slovních spojení také jasně vyplývá, že nauka katolické církve je chápána jako nejplnější vyjádření pravdy a ostatní myšlenkové proudy, pokud nejsou přímo odmítány, pouze jako nedostatečné odvozeniny dokonalejších katolických principů.

Čísla z konce dvacátých let a počátku třicátých se věnují především vnitrocírkevním „politickým“ otázkám. Často zmiňovaným tématem je Katolická akce, laické hnutí založené papežem Piem XI. v roce 1922 pro zvýšení role laiků nejenom v církvi, ale obecně pro intenzivnější uplatnění katolíků v politickém a společenském životě.⁸⁷ Články o Katolické akci⁸⁸ ukazují, že uzavřenost katolického diskursu nebyla absolutní a objevovaly se v něm i snahy o větší angažovanost ve společnosti.

Obecnější politické otázky se začínají v časopise *Na hlubinu* objevovat od poloviny třicátých let. Především cyklus *Život církve v čase*, který pravidelně publikoval Alfred Fuchs⁸⁹, informoval a komentoval aktuální společenské dění ve vztahu ke katolické církvi.⁹⁰ Komentáře se pravidelně vracely k pronásledování křesťanů autoritativními a totalitními režimy, v té době především v Mexiku a Sovětském svazu.⁹¹ Časopis si také všiml postupně se zvyšujícího pronásledování křesťanů v Německu. Přes mnohdy zpochybňovanou roli církve ve vztahu k Německu v období těsně před a v průběhu druhé světové války⁹², i stručný nástin vývoje a vztahu katolíků a třetí říše ukazuje na stupňující se tlak a represe vůči všem křesťanům ze strany německého totalitního režimu. Ambivalentnější postoj zaujímal časopis

⁸⁶ PUTNA, Martin C.: *Česká katolická literatura v kontextech 1918 - 1945*. Praha, Torst, 2010, s. 474 – 485.

⁸⁷ ŠEBEK, Jaroslav: *Encyklika Quadragesimo anno, její recepce a vliv na katolické prostředí v českých zemích ve třicátých letech*. In: *Soudobé dějiny* 8, 2001, č. 2-3, s. 365-383.

⁸⁸ Např. *Na hlubinu*, roč. 5/1930, č. 1, s. 45, roč. 12/1938, č. 1, s. 51.

⁸⁹ Alfred Fuchs byl významným meziválečným katolickým publicistou, konvertitou ze židovství. Zabýval se aktuálními otázkami církevního vývoje. Vydal např. knihu *Nejnovější politika papežská* (1930). V roce 1940 zemřel v koncentračním táboře Dachau.

⁹⁰ Cyklus byl publikován v sekci *Výhledy* od roku 1935 do roku 1938.

⁹¹ Např. *Na hlubinu*, roč. 10/1935, č. 1, s. 58.

⁹² HALAS, F.X.: cit. dílo, s. 383-414.

ve vztahu k občanské válce ve Španělsku, ve které docházelo na republikánské straně k tvrdým represím církve. Je zajímavě, že ve srovnání se situací v Německu nebo Sovětském svazu nevěnoval časopis situaci ve Španělsku příliš velkou pozornost.

Sociálními otázkám a především jejich teoretickému promýšlení nevěnoval časopis *Na hlubinu* takovou pozornost jako další dominikánské periodikum *Filosofická revue*. Přesto můžeme nalézt několik odkazů věnujících se nutnosti řešit sociální problematiku.⁹³ Opět vycházejí ze středové pozice sociální nauky katolické církve, která odmítá extrémní komunismus i liberálního kapitalismu. Kupříkladu v článku *Omyly v boji proti komunismu*⁹⁴ upozorňuje Silvestr Braitto na opatrnost při paušálním odsuzování jakéhokoli sociálního hnutí. Katolické politické subjekty se musí soustředit na rozlišování práv dělníků, uvědomění nutnosti systematické sociální politiky a odmítnutí spojování církve se stranami podílejícími se na vykořisťování dělníků. Z analyzovaných článků je patrné, že přes převládající konzervativní názor v otázkách politické autority, můžeme v sociálních otázkách najít až překvapivou otevřenost a pochopení pro řešení obtížných situací nejohroženějších vrstev obyvatelstva.

Zajímavá je i židovská otázka, kterou časopis na několika místech otevírá.⁹⁵ V reakci na rostoucí dobový antisemitismus časopis důrazně hájí rovnost všech lidí bez ohledu na náboženskou nebo etnickou příslušnost. Vyslovuje se pro ochranu a zabezpečení všech základních lidských a občanských práv pro židovskou menšinu. Nedokáže se však vymanit z tradičního křesťanského antijudaismu – tedy odmítání židovského náboženství jako toho, které nebylo schopné přijmout plnou pravdu zjevenou křesťanstvím.

Časopis *Na hlubinu* se však příliš nevyjadřuje k poslednímu tématu, které jsme v oblasti historicko-politických otázek chtěli původně analyzovat, a sice vztahu české národní identity a katolické identity. Na hlubinu se většinou vyhýbá domácím vnitrocírkevním a politickým otázkám. Nejspíše jeho vydavatelé předpokládali dostatečné katolické vyjádření k těmto problémům v jiných katolických periodikách. Jednotliví autoři tak necítili potřebu se k specificky českým otázkám vyjadřovat. Hlavním úkolem společenských a politických komentářů bylo představit dění a postavení katolické církve v ostatních částech světa, především tam, kde se střetávala s totalitními a autoritativními režimy. Změnu do tohoto vydavatelského plánu nepřinesly ani vypjaté situace přelomu let 1938 a 1939.

⁹³ Např. *Na hlubinu*, roč. 5/1930, č. 8, s. 487; roč. 11/1936, č. 2, s. 121; roč. 12/1937, č. 1, s. 54 aj.

⁹⁴ *Na hlubinu*, roč. 12/1937, č. 3, s. 208.

⁹⁵ *Na hlubinu*, roč. 5/1930, č. 8, s. 438; roč. 12/1937, č. 2, s. 125.

6.3 Teologicko-filosofické otázky

Problematika křesťanského duchovního života představovala stěžejní náplň časopisu *Na hlubinu*. Svědčí o tom i výše citovaný úryvek z úvodního čísla časopisu, ve kterém Braitto píše: „Zajeti na hlubiny Boží a načerpati v hlubinách života, světla a velikosti...⁹⁶“ Cílem časopisu však nebylo přicházet s odbornými analýzami teologických a filosofických problémů. Ale spíše přicházet s hlubším uvedením do duchovního života pro vzdělanější, i když ne nutně teologicky, skupinu čtenářů. Časopis byl proto cílen na studenty a vysokoškolsky vzdělané odborníky. A přestože neobsahoval striktně vědecké články, přinášel fundované popularizační články na pomezí spirituality, teologie, filosofie, historie a dějin umění.

Myšlenkově byl časopis pevně ukotven v tradiční katolické nauce. Vycházel při tom z klasických filosofických a teologických postupů a metod aristotelsko-tomistické filosofie i osvědčených přístupů k duchovnímu životu majících své počátky v období církevních otců a počátků západní i východní monastické tradice. Filosofickými a teologickými východisky založenými na díle sv. Tomáše Akvinského a snahou o obnovu tomistické filosofie v českém meziválečném prostředí se blíže zabýváme v kapitole věnované Filosofické revue. Proto se nyní zaměříme více na pojmání praktického duchovního života, tak jak je představuje revue *Na hlubinu*.

Na hlubinu směřovalo především k duchovní formaci vzdělaných českých katolíků. Braitto jako cestu k tomuto cíli zvolil tematické duchovní kurzy, které vždy prostupovaly celým ročníkem časopisu. Kvalitní texty spojující vysokou teologickou a kulturní úroveň měly sloužit k formulování základů duchovního života a k razantnímu a zásadnímu prohloubení duchovního rozměru lidství. V průběhu dvaceti dvou ročníků časopisu *Na hlubinu* vyšlo celkem šestnáct tematických kurzů. Promyšleně postupovaly od samotné podstaty duchovního života k řadě specifických problémů a uváděly tak čtenáře opravdu na hlubinu života s Bohem a cesty víry.

Jistě nebude samoučelné připomenout témata jednotlivých kurzů. Poodkryjí nám vizi a směřování, které chtěl Braitto svému časopisu vtělit. Úvodní kurz se zabýval samotnou definicí duchovního života. Dále pokračoval mimo jiné kurzy vnitřní modlitby, o darech Ducha svatého, následování Krista, lásce k Bohu, milosti, kněžství, církvi jako zdroji duchovního života nebo o ctnostech.

⁹⁶ *Na hlubinu*, roč. 1/1926, č. 1, s. 1.

Pro naši analýzu soudobého katolického diskursu nejlépe poslouží cyklus článků o církvi jako zdroji duchovního života, který byl uveřejňován v 10. ročníku časopisu v roce 1935. Jednotlivé články o církvi pomáhají lépe osvětlit pohled autorů *Na hlubinu* na církev a na její roli ve společnosti. Pochopení těchto předpokladů vede i k lepšímu porozumění názorům na řešení soudobých politických a společenských problémů.

Cyklus o církvi nabídl klasická témata z katolické nauky o církvi – eklesiologie: uchopení církve jako tajemného těla Kristova, zdůvodnění nutnosti jednoty církve, vztah církve a Panny Marie i otázky praktického uspořádání a řízení církve. Nejlépe osvětluje pohled na vnější uspořádání církve článek Silvestra Braita *Církevní svatovláda*.⁹⁷ Braitto v něm ozřejmuje nutnost viditelného církevního uspořádání na základě smyslové povahy lidského poznání, které není schopné trvale uchopovat pouze duchovní fenomény. Na základě lidské přirozenosti staví i potřebu autority a institucionálního uspořádání církve, které jediné může vést k její funkčnosti a schopnosti plnit poslání na zemi. Toto institucionální uspořádání nazývá hierarchií – svatovládou.⁹⁸ O vztahu laických věřících k hierarchii pak píše: „Na jejich bedrech spočívá celá tíha odpovědnosti za Církev, a proto jim pomáháme, jak naprostou poslušností co k zástupcům Kristovým, tak také vroucí modlitbou, aby nám Bůh zachoval, chránil našeho velekněze a biskupy.”⁹⁹ Z duchovního základu odvozená nutnost církevní hierarchie a poslušnosti věřících vůči ní vytváří základní předpoklad pro fungování církve i jejího působení navenek ve společnosti a vytyčuje pole její angažovanosti.

6.4 Umělecké otázky

Otázky vztahu umění a křesťanského náboženství nepatřily v časopise *Na hlubinu* k ústředním, přesto byly díky úzkému vztahu mezi duchovním životem, estetikou a kulturou poměrně široce frekventované. Jednotlivé polohy vztahu mezi křesťanstvím a soudobým uměním, především literaturou, jsme analyzovali v úvodní části práce. Nyní se zaměříme na konkrétní postoje autorů revue *Na hlubinu* k otázkám moderního umění.

Vedle teoretických úvah o křesťanském umění se v časopise častěji objevují rozsáhlejší cykly z dějin křesťanského umění. Kupříkladu v ročnících 1930 a 1931 vycházela série článků o uměleckém ztvárnění římských hrobů křesťanských mučedníků z pera redemptoristy Hudečka. Ročník 1931 se dále zaměřil na osobu českého jezuita a literáta 17. Století Bedřicha Bridela. Kromě ukázek z jeho tvorby uveřejnil i souhrnnou studii k jeho

⁹⁷ *Na hlubinu*, roč. 10/1935, č. 4, s. 587 – 590.

⁹⁸ Tamtéž, s. 589.

⁹⁹ Tamtéž, s. 590.

životu a dílu od předního znalce české barokní literatury Josefa Vašici.¹⁰⁰ Obdobné články z dějin českého i světového křesťanského umění bychom našli ve všech ročnících časopisu.

Typický je zájem o dříve opomíjená nebo negativně chápaná období českých dějin, jako bylo například období baroka. Kulturní okruh kolem olomouckých dominikánů, do kterého patřil jak zmiňovaný Josef Vašica nebo historik Zdeněk Kalista, usiloval o rehabilitaci této epochy českých nejenom kulturních dějin. Vystoupil tak proti většinovému společenskému názoru označující baroko za dobu úpadku. Právě obrat k historickým obdobím, ve kterých zanechala katolická tradice výraznou stopu – jako bylo období předhusitské nebo barokní – patří k jednomu ze symptomatických znaků katolické publicistiky a literatury meziválečného období.

Jedním z prvních článků věnujících se křesťanskému umění na teoretické rovině byla stať Jaroslava Hrubana *Křesťanská forma umělecká*.¹⁰¹ Úvodní odstavec výstižně charakterizuje celkový přístup revue *Na hlubinu* k uměleckým otázkám: „Nová doba, zdá se, jest málo příznivá i křesťanskému umění i křesťanské estetice. Jako by nebylo možno najítí spojení mezi uměleckými ideály moderních věků s požadavky a tužbami křesťanského názoru. Avšak nemysleme, že věci dospěly již tak daleko, nebo jsou ještě tak daleko, že s uměleckým dílem, které ve svých rozumových prvcích se odnáší ke kředu křesťanskému nebo s estetickým zkoumáním, jež se opírá o filosofii církvi doporučovanou, nebylo by možno předstoupit před kompetentní forum.”¹⁰²

Na jednu stranu v něm můžeme nalézt kritický postoj k moderním filosofickým a uměleckým postojům založeným na subjektivismu, relativismu a vypjaté citovosti. Výrazně kritický tón vůči modernímu levicovému a avantgardnímu umění se vine celým časopisem. Zároveň v něm ale můžeme spatřovat úsilí o autentickou křesťanskou interpretaci umění, hledání hlubšího postoje vůči umění založeného na křesťanské víře a nauce.

Snaha o nalezení křesťanského postoje k umění tu přirozeně vychází z tomistické a novoscholastické filosofické tradice. Hruban ve svém článku cituje rakouského filosofa Oskara Katanna. Velkým inspiračním zdrojem pro české dominikány byl i v uměleckých otázkách již vícekrát zmiňovaný francouzský filosof Jacques Maritain.

Hruban a další autoři v revue *Na hlubinu* svým přístupem překračují úzké vnímání křesťanského umění jako umění vznikajícího v rámci katolické církve, tak jak jsme tento přístup definovali v úvodu naší práce. Uvědomují si odlišnost formy od křesťanského ducha,

¹⁰⁰ *Na hlubinu*, roč. 6/1931, č. 1, s. 41-45.

¹⁰¹ *Na hlubinu*, roč. 1/1926, č. 3, s. 147-151.

¹⁰² *Na hlubinu*, roč. 1/1926, č. 3, s. 147.

který teprve činí dílo autenticky křesťanským. „Křesťanskou formou uměleckou chtěl bych tedy nazývat všechnu strukturu uměleckého díla, která vznikla jako adekvátní výraz umělecký z křesťanského pojetí světa a života.¹⁰³“ Toto pojetí se však může nalézat jak na uvědomělé nebo podvědomé, či nevědomé rovině umělcova myšlení. Může tak docházet k různým kombinacím křesťanských uměleckých forem s křesťanským duchem obsaženým i ve zdánlivě profánních uměleckých dílech.

Hruban svůj článek uzavírá výstižnou analogií mezi křesťanským vlivem na filosofii a umění: „Filosofická idea absolutna i souvztažná idea relativnosti vynikly ve svém významu až kvasem křesťanským: analogicky jest tomu s uměleckými formami, které jsou jakýmsi přetlumočením těchto ideí v mluvě jednotlivých umění.¹⁰⁴“

Výrazněji se revue Na hlubinu začala vyjadřovat k soudobé katolické literatuře na konci třicátých a v průběhu čtyřicátých let. Často kritizovaný je postoj Silvestra Braita k románu Karla Schulze *Kámen a Bolest* vydaný v roce 1942.¹⁰⁵ Braitto odmítal především Schulzovo pojetí renesance a katolické reformace. Neslučovalo se s jeho představou o renesanci jako období úpadku a potridentském katolicismu jako jednomu z nejslavnějších období církevních dějin. Spor mezi Silvestrem Braitem a Karlem Schulzem patří ke stinným stránkám historie revue Na hlubinu. Braitto a jeho spolupracovníci nedokázali docenit stěžejní význam tohoto uměleckého díla pro českou katolickou kulturu dvacátého století. V tomto ohledu musíme označit jejich aktivity jako příliš uzavřené a odmítající hledání nových přístupů v literatuře a v umění obecně.¹⁰⁶

Ve vztahu časopisu Na hlubinu k umění tedy můžeme pozorovat vzájemně se prolínající protichůdně tendence. Na jednu stranu snahu o nové promyšlení vztahu křesťanství a umění a pokusy o definování nového postavení křesťanského umění v soudobé kultuře. Na druhou stranu ostré odmítání děl a autorů, jejichž postoje se lišily od názorů autorů v časopise publikujících.

¹⁰³ Tamtéž, s. 148.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 150.

¹⁰⁵ HORA, Petr: *Kámen a bolest v kritické recepci revue olomouckých dominikánů Na hlubinu*. In: „*Ale mne tato doba bolí...*“. Karel Schulz básník, prozaik a novinář. Literární archiv č. 31, Praha 1999, s. 71-85.

¹⁰⁶ PUTNA, Martin C.: *Česká katolická literatura v kontextech 1918 - 1945*. Praha, Torst, 2010, s. 479-481.

7 Filosofická revue

7.1 Charakteristika časopisu

Dříve než se přistoupíme k analýze obsahu Filosofické revue, krátce toto periodikum celkově představíme. Filosofická revue, časopis se zaměřením na tomistickou a náboženskou filosofii, vycházel s válečnou přestávkou mezi lety 1929 a 1948, celkem v šestnácti ročnících. Byl vydáván v již několikrát zmiňovaném dominikánském konventu v Olomouci, který díky své výrazné publikační, ediční i organizační činnosti představoval jedno z center života katolické církve v meziválečném a těsně poválečném Československu.

Časopis byl od samého počátku zajišťován postavou nám již známého Metoděje Habáně. Od prvního čísla vyšlého v lednu 1929 se kolem časopisu shromáždil okruh redakčních spolupracovníků, kteří ve Filosofické revui pravidelně publikovali. Kromě Habáně můžeme zmínit kupříkladu literárního kritika Bedřicha Fučíka, křesťanského sociologa Bedřicha Vaška nebo znalce barokního písemnictví Jana Strakoše. Do časopisu přispívalo i několik zahraničních autorů, zpravidla členů dominikánského řádu. Mezi pravidelné přispěvatele patřil Hyacint Boškovič ze Záhřebu a Régis Joliaet z Lyonu. Z českých dominikánů se pak na Filosofické revue autorsky podíleli olomoucký převor Emilián Soukup, Bernardín Skácel, řádový terciář a gymnaziální profesor Artur Pavelka, Hyacint Podolák a významně i pozdější šéfredaktor Jiří Maria Veselý.

Časopis vycházel v předválečném období jako čtvrtletník, po válce i častěji jako měsíčník nebo alespoň ve větším rozsahu než standardních 40 stran předválečných čísel. V roce 1947 přešla vydavatelská práva na časopis z olomouckého konventu přímo na dominikánskou edici Krystal. Ale již o rok později muselo být vydávání časopisu zastaveno.

Již od prvních čísel se také vyprofilovala jasná struktura časopisu. Obsahovala rubriky Články, Poznámky, Kritika, od druhého ročníku pak i rubriku Varia. V poválečných číslech byly připojeny ještě rubriky Logika a O čem soudí filosofie.

Na základní obor filosofie – metafyziku – se váže široké spektrum filosofických a vědeckých disciplín, kterým byl ve Filosofické revue věnován dostatečný prostor: etika, estetika, logika, psychologie, sociologie náboženství, pedagogika, historie umění a řada přírodních věd.

Metoděj Habáň, jako hlavní iniciátor a redaktor Filosofické revue, přispěl do časopisu celkem 80 články, desítkami poznámek a stovkami recenzí (54 z nich uvedených přímo pod jeho jménem, řada dalších nesla neklamné známky jeho autorství). Kromě článků z řady

filosofických oborů (metafyzika, etika, psychologie) se zabýval diskusemi s předními moderními českými filozofy: F. Krejčím, J. Tvrđým, J. Králem, J. Patočkou a dalšími.¹⁰⁷

Kromě zmiňovaných dominikánů Silvestra Braita a Reginalda Dacíka přispíval do filosofické revue převor olomouckého konventu Emilián Soukup svými články z oborů filosofie a psychologie náboženství. Zabýval se především vztahem tomismu a neotomismu, scholastiky a novoscholastiky, blondelismu a dalšími moderními křesťanskými filosofickými proudy.

Důležitou postavou spjatou s Filosofickou revue s prostředí dominikánského řádu byl také Jiří Maria Veselý, který se na práci v časopise podílel od roku 1936, od ledna 1939 pak jako spoluredaktor a krátkou dobu před nuceným zrušením časopisku v roce 1948 jako šéfredaktor. Kromě celého spektra filosofických témat se zaměřoval především na hospodářskou etiku.

Řádový terciář a gymnaziální profesor Artur Pavelka se ve svých člancích zabýval přírodní filosofií a logikou, aristotelskou filosofií, fyzikou i metafyzikou. Účastnil se řady kongresů a konferencí, o kterých podával rozsáhlé referáty. Jeho hlavním cílem bylo přiblížit se sblížení tomistické filosofie a moderní empirické vědy.

Důležitou součástí Filosofické revue bylo sledování a soustavné zpracovávání dějin křesťanského myšlení se samozřejmým důrazem na scholastiku a její kořeny. Nejsledovanějším autorem byl přirozeně Tomáš Akvinský a jeho antický filosofický učitel Aristoteles. V jednotlivých člancích byl rozebírán vliv jejich filosofických konceptů na pedagogiku, etiku, umění i medicínu.

Z příspěvků zahraničních autorů zmiňme Ingardenovu kritiku novopozitivismu nebo práci Husserlova žáka Ludwiga Landgrebe o dějinách německé filosofie. Z dominikánských autorů do filosofické revue přispíval i tehdejší generální magistr řádu Martin S. Gillet. Nejvýznamnějším zahraničním autorem, jehož díla byla v překladu ve Filosofické revue publikována, byl Jacques Maritain, jedna z hlavních postav tomistické obnovy první poloviny dvacátého století. Časopis publikoval jeho práci o vztahu tomistické filosofie a umění: Scholastikové a teorie umění z let 1931-32; dále stať Křesťanství a demokracie a rozhlasové projevy z konce války, kterou Maritain strávil v USA, Poselství.

Důležitou součástí Filosofické revue byly i články zaměřené na historii, filologii, estetiku a dějiny umění, např. práce Zdeňka Kalisty Co jest barok (1934); Vývoj individuality v renesanci (1935); Rodina a dějiny; klasického filologa překladatele Platóna Františka

¹⁰⁷ PAVLINCOVÁ, Helena: *Filosofická revue 1929 – 1948: bibliografie časopisu olomouckých dominikánů*. Praha, Filosofia, 1994, s. 7.

Novotného (Manželství a rodina ve starověkém Řecku, 1947) a klasické archeoložky Růženy Vackové (např. Spiritualistický světový názor).

7.2 Filosofie

Habáň začal nový časopis vydávat s jasným záměrem přinést do českého filosofického diskursu periodikum zaměřené na filosofii vycházející z aristotelsko-tomistické tradice. Záměrně se vyhýbal užívání termínu novotomismus, který evokoval určitou scholastickou a novoscholastickou schematizaci filosofického myšlení, ke které docházelo mnohdy právě v prostředí katolické církve, nejvíce pak v průběhu devatenáctého století. Místo něj prosazoval termín tomismus vyjadřující návrat ke studiu autentických filosofických děl svatého Tomáše Akvinského a studium základů jeho filosofického a teologického myšlení. Hlavním cílem Filosofické revue pak bylo doložit životaschopnost české tomistické školy a celkové obohacení českého filosofického myšlení.

Habáň se při tom nevyhýbal ani polemicky laděným článkům a diskusím s autory jiných filosofických škol. Již v úvodním článku v prvním čísle Filosofické revue Radost z pravdy vystoupil s námitkami proti pozitivistické filosofii a s obhajobou filosofie, jako vědy, který proniká skrze poslední příčiny jevů k pravdě.

Výstižně charakterizuje program Filosofické revue úvodník k druhému ročníku 1930, který Habáň uvedl po názvem „Co chceme?“. Vzhledem k jeho výstižné charakteristice vydavatelského záměru a programu si dovoluji delší citaci:

„Kéž by prozřetelnost božská, jako ve starověku Augustina a ve středověku Tomáše, vzbudila v novověku geniálního jejich stoupence a žáka, který by na hlubokých základech jejich filosoficko-teologické spekulace dostavěl chrám vědy theologie v organickém spojení veškerých sesterských věd historických a empirických. Vždyť jsou všechny podle nauky svatého Tomáše jasné dcery jednoho Otce světla, jsou jako duhové barvy jednoho slunce věčné pravdy, které lidský rozum je sto odvoditi z jednoho pramene pravdy božské.

Kdo bude tímto vytouženým žákem a stoupencem, tážeme se i my. Z dnešní specializace plynoucí nutnost mravenčí spolupráce všech myslitelů dobré vůle pravdu hledajících dává jediné řešení přání vysloveného ve jménu mnohých pražským arcipastýřem, řešením které se již rodí.

Vyrostl již tento žák, celý rok již pracuje a ukázal v této krátké době velké schopnosti, které v sobě skrývá pro plodnou budoucnost: je to stále rostoucí družina myslitelů, jejichž duchem je veleduch sv. Tomáše a jejich veřejná tribuna jest „Filosofická revue“. Filosofická

revue jest pro náš národ vytoužený moderní svatý Tomáš. Pracovní metody od dob svatého Tomáše se změnily, duch zůstává týž. Jiné jsou dnešní zkušenosti vědou nahromaděné, bohatší a hlubší, jiný je způsob vyjadřování, než byl ve XIII. století, jiná je mentalita moderního myslitele, než byla mentalita vrstevníků Tomášových.¹⁰⁸

Z citovaných řádků jasně vysvítají základní programové prvky, na kterých byla Filosofická revue vystavěna i její celkové vyznění, které se v průběhu celého vydávání časopisu příliš nezměnilo. Především to byla snaha o autentickou křesťanskou filosofii vycházející z aristotelsko-tomistické tradice, ale při tom pevně zasazené do kontextu moderní doby. Jak píše Habáň: „Filosofická revue bude a chce mluvit řečí dneška, (...), bude žítí mentalitou dneška.“¹⁰⁹

Na program, s kterým Filosofická revue vstupovala do českého filosofického prostředí, reagoval jak pozitivistický filosofický časopis Česká mysl, tak i protestantská Křesťanská revue. Hlavním bodem jejich kritiky bylo splývání teologie a filosofie v díle tomistických filosofů. Označovali proto Filosofickou revue spíše za teologický než filosofický časopis.

Habáň kritice oponoval argumentací odlišným předmětem zkoumání u teologie a filosofie. Zatímco teologie se zabývá božskými pravdami, Bohem a Pravdou samými, filosofie má podle něj jasně pozemské zakotvení. Vychází z rozumového poznání a výsledků přírodních věd a ve vyšším řádu zjevení ukazuje, že pravda si neodporuje, ať pochází z rozumu nebo ze Zjevení. Filosofie však zůstává filosofií, pokud zachovává svůj vlastní předmět, své metody a rozumovou argumentaci. Tomistická filosofie se podle Habáně dostává dále než moderní filosofie okradená kritikem a pozitivismem o svůj nejkrásnější hloubavý nástroj. Pro její objektivní a všestranný postup ji Habáň označuje jako philosophii perennis.

Kritické komentáře k moderním filosofickým směrům a vysvětlování a obhajoba tomismu se vine jako červená nit celým časopisem a představuje ústřední téma řady stěžejních článků. Pro ilustraci obvyklých argumentů a slovních obrátů ocitujeme několik typických příspěvků.

Například v Poznámkách v prvním ročníku¹¹⁰ můžeme číst toto: „Moderní systémy jsou dobrodruhovité toulající se sem a tam bez pevného bodu, ačkoli mluví o kritice a jistotě, poněvadž opustili objektivní řád věcí.“

¹⁰⁸ *Filosofická revue*, Roč. 2/1930, č. 1, s. 1-2.

¹⁰⁹ Tamtéž

¹¹⁰ *Filosofická revue*. Roč. 1/1929, č. 1, s. 94.

Naopak tomismus je komentován takto: „Stojí za práci hledati východisko z bludiště novodobé filosofie, protože se najde. Jen je třeba odložití předsudek, jako by peripateticko-scholastická filosofie byla nevolnicí theologie. Vždyť koneckonců je moderní filosofie skutečnou nevolnicí atheologie.“¹¹¹

7.3 Politické otázky

V pozdějších ročnících *Filosofické revue*, přibližně od roku 1935, přibývá článků zaměřených na otázky sociálního a ekonomického uspořádání. Zatímco první čísla časopisu se zaměřovala především na filosofické, etické otázky nebo na problémy z oborů přírodních nebo historických věd, postupně se *Filosofická revue* propracovávala i k aktuálním problémům soudobé společnosti.

Přestože v časopise nejsou přímo uvedeny důvody pro příklon k politickým a sociálním tématům, můžeme v dobovém kontextu vypořádat dva hlavní inspirační zdroje vedoucí ke zpracování otázek společenského a politického rázu. Prvním byla v úvodu zmíněná encyklika papeže Pia XI. *Quadragesimo anno*, která vyšla ke čtyřicátému výročí vydání první sociální encykliky *Rerum novarum* papeže Lva XIII. Druhým impulsem pro zkoumání sociálních a politických otázek byl nástup komunistického a nacistického totalitního režimu a prudce se měnící politická situace v Evropě druhé poloviny třicátých let. Hlavní otázkou, kterou si kladli autoři z okruhu *Filosofické revue*, bylo jaký je křesťanský postoj k nastalé situaci a zda vůbec existuje křesťanská politická alternativa.

Z těchto úvah vychází například článek Františka Kosatíka: *Společenský stavovský řád*¹¹². Aktuální situaci definuje jako období dohasínajícího liberalismu, kapitalismu a individualismu, ve kterém se hledají nové alternativy společenského uspořádání. Kosatík se pokouší o hledání třetí cesty mezi radikálními soudobými cestami fašismu a komunismu. Jeho uvažování vychází ze sociální nauky katolické církve, která odmítá levicové i pravicové extremismy, ale zároveň se staví kriticky i k příliš ekonomicky liberálnímu kapitalistickému systému. V článku nalzáme přímý odkaz na encykliku *Quadragesimo anno*.

Kosatík své inspirační zdroje neomezuje pouze na církevní prostředí, ale cituje i jednoho z nejvýznamnějších ekonomů dvacátého století Johna Maynarda Keynesa, který velkou část svého díla věnoval řešení problému Velké hospodářské krize třicátých let. Z článku jasně vysvítá odmítavé stanovisko k jakékoli formě autoritativního státu. Zároveň v něm ale nalzáme i obavy ze zcela volného, neregulovaného liberalismu a kapitalismu. Ve

¹¹¹ Záchrana vědy. *Filosofická revue*. Roč. 1/1929, č. 1, s. 3.

¹¹² *Filosofická revue*. Roč. 7/1935, č. 1, str. 11-16.

společenském stavovském řádu, který má být východiskem ze společenské i ekonomické krize, tak nacházíme spíše zárodek uvažování vedoucího k sociálně tržnímu hospodářství, tak jak bylo aplikováno po druhé světové válce v Německu nebo sociálnímu státu, jenž byl v poválečném období vytvářen ve většině západoevropských zemí, než autoritativního politického uspořádání některých meziválečných režimů, které se na katolické sociální učení přímo odvolávaly.

Sociální a politické problematice je věnována i řada dalších článků sedmého ročníku Filosofické revue. Pro jejich obdobné zaměření, východiska i závěry je nebudeme podrobněji analyzovat, pouze pro ilustraci připomeneme jejich názvy: Autorita a stát (Alfred Fuchs), Spravedlnost základ státu (Emilian Soukup), Sociální funkce státu nebo Problém revoluce (Emerich Bergoň OP).¹¹³

I v následujícím osmém ročníku roku 1936 se Filosofická revue vrací k sociálním a politickým otázkám. Slovinský autor Andrej Gosar v článku Pro křesťanský socialismus¹¹⁴ uvádí důležitou premisu katolického sociálního učení, která je zásadním předpokladem křesťanského uvažování o aktuálních společenských problémech a z které vychází i ostatní autoři Filosofické revue. Křesťanská, nebo úžeji katolická nauka, stojí mimo jakýkoli politický řád. Její základní principy jsou ze své podstaty náboženské a tedy neodvoditelné pouze z lidského myšlení. Svou povahou jsou neměnné, i když v jednotlivých dějinných obdobích mohou být realizovány různými prostředky. Sociální nauka katolické církve proto nemůže být spojována s konkrétním politickým uspořádáním, ale vždy s obecnými křesťanskými principy.

Gosar ve svém článku vystupuje proti liberální koncepci zcela volného trhu a vyslovuje se pro uměřené programy státní regulace. Zdůrazňuje nutnost uvést křesťanské zásady lásky k bližnímu do praxe prostřednictvím sociálních programů, prosazování spravedlivé mzdy, spolupodílení zaměstnanců na vedení podniku atd. Nutnost sociálních programů v moderním hospodářství ale nemá vést k vytvoření silného regulujícího státu. Gosar se svými úvahami opět nejvíce blíží koncepcím sociálního a tržního hospodářství tak, jak bylo teoreticky propracováno i uváděno do praxe po druhé světové válce v Německu.

K otázkám vztahu mezi socialistickým hnutím a křesťanstvím se Gosar opět vrací v následujícím devátém ročníku Filosofické revue. V článku O sociálním životě¹¹⁵ komentuje radikalismus sociálního dělnického hnutí z křesťanského pohledu takto: „Radikalismus

¹¹³ *Filosofická revue*. Roč. 7/1935.

¹¹⁴ *Filosofická revue*. Roč. 8/1936, č. 2, s. 162.

¹¹⁵ *Filosofická revue*. Roč. 9/1937, č. 1, s. 18-20

v dělnickém hnutí je dovolen, ba dokonce i velmi potřebný. Ale všude musí býti věcný a ne demagogický. Demagogický radikalismus je útočištěm těch, kteří nedovedou otázky sociální řešit věcně, nebo kteří nemají potřebného jasná v těchto problémech, nebo kteří se bojí klopotné práce a s ní spojené odpovědnosti.¹¹⁶

Opět zde můžeme pozorovat snahu o vyváženost v řešení komplikovaných soudobých sociálních a politických problémů. Sociální nauka katolické církve vycházející z biblického učení, ze které autoři Filosofické revue zejména vycházeli, na jednu stranu neustále zdůrazňuje práva dělníků nebo sociálně slabých vrstev, zejména jejich právo na důstojné životní podmínky. Na druhé straně se ale vymezuje i vůči přílišnému kolektivismu a bezobsažnému radikalismu socialistického hnutí. Větší důraz než na celkové koncepce a strategie klade na konkrétní práci při odstraňování jednotlivých sociálních problémů.

Ve válečných ročnících je již sociálním a politickým otázkám věnována menší pozornost. Jediným rozsáhlejším materiálem byl příspěvek spoluredaktora Filosofické Revue Jiřího Maria Veselého *Hospodářství a mravní zákony*¹¹⁷, který již pouze variuje hlavní myšlenky v dříve uvedených člancích.

¹¹⁶ Tamtéž

¹¹⁷ *Filosofická revue*. Roč. 12/1940, č. 3, s. 174.

8 Závěr

V naší práci jsme si vytkli za cíl analyzovat za pomoci metodologických nástrojů sociologie vědění a diskursivní analýzy myšlenkový svět meziválečného katolicismu v Československu na příkladu dvou důležitých katolických periodik, revue Na hlubinu a Filosofická revue.

Nejdříve jsme vymezili základní okruhy zkoumaných otázek a nezbytný historický kontext. Problematiku jsme rozdělili na otázky historicko-politické, teologicko-filosofické a umělecké. V historicko-politických otázkách nás zajímal především vztah katolické církve a její nauky k nově vzniklému československému státu. Dále postoj k nově vznikajícím totalitním a autoritativním režimům, které tvořily jeden z příznačných politických rysů meziválečné epochy. Určitý styčný bod mezi politickou a teologicko-filosofickou problematikou představuje sociální nauka katolické církve, které i díky dobovým sociálním encyklikám věnovala obě periodika značný prostor.

Ve filosofické-teologických otázkách jsme věnovali prostor především zkoumání základních myšlenkových východisek hlavních osobností obou časopisů, Silvestra Braita a Metoděje Habáně. Oba jsou pevně zasazeni v naukovém světě katolické církve a jednoznačně vycházejí z pozic aristotelsko-tomistické filosofie. Právě obnova tomistického filosofického bádání tvoří jednu z hlavních dimenzí jejich práce ve filosoficko-teologické oblasti.

Otázky vztahu křesťanského náboženství a umění tvořily poslední okruh zkoumaných. Především revue Na hlubinu věnovala těmto otázkám značnou pozornost. Její postavení můžeme opět definovat jako jednoznačně vycházející z tomistické filosofické tradice, ale zároveň otevřené pro hledání jiných uměleckých přístupů než úzce konfesionálně katolicky vymezených.

Celkově tedy můžeme katolický diskurs, tak jak jej definují námi zkoumaná periodika, označit za naukově a myšlenkově velmi koherentní a do značné míry uzavřený, vycházející z jasně určených filosofických a teologických předpokladů. Na druhou stranu můžeme pozorovat, do značné míry i zásluhou silných osobností, které jej reprezentovaly, snahu o hledání nových a originálních přístupů k nově vzniklé společenské i politické situaci v nezávislém Československu.

9 Literatura a prameny

9.1 Literatura

BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří: *Katolická církev v Československu, 1945 – 1989*. Brno, CDK, 2007.

BENEŠ, Vít: *Diskursivní analýza*. In: DRULÁK, P. a kol.: *Jak zkoumat politiku. Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha, Portál, 2008.

CURRAN, Charles: *Catholic Social Teaching, 1891 – present. A Historical, Theological, and Ethical Analysis*. Washington, 2002.

ČERNUŠÁK, Tomáš – PROKOP, Augustin – NĚMEC, Damián: *Historie dominikánů v českých zemích*. Praha, Krystal OP, 2001.

DEJMEK, Jindřich: *Československo-vatikánská jednání o modus vivendi 1927-28*. In: ČČH 92 (1994), č. 2, s. 268-285.

DVORSKÝ, Přemysl (ed.): *Metoděj Habáň a český tomismus: k dílu a odkazu olomouckých dominikánů 1. poloviny 20. století*. Olomouc, Univerzita Palackého, 2003.

FAIRCLOUGH, N. *Analysing Discourse: Textual analysis for social research*. New York, Routledge, 2003, s. 2. Citováno v: DRULÁK, P. a kol.: *Jak zkoumat politiku. Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha, Portál, 2008.

FOUCAULT, Michel: *Diskurs, autor, genealogie*. Praha, Nakladatelství Svoboda, 1994.

GLOMBIK, Czeslaw: *Český novotomismus třicátých let: iniciativy, kulturní kontext, polemiky*. Olomouc, Votobia, 1995.

HALAS, František X.: *Fenomén Vatikán*. Brno, CDK, 2005.

HANUŠ, Jiří: *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*. Brno, CDK, 2005.

HORA, Petr: *Kámen a bolest v kritické recepci revue olomouckých dominikánů Na hlubinu*. In: „Ale mne tato doba bolí...“. Karel Schulz básník, prozaik a novinář. Literární archiv č. 31, Praha 1999, s. 71-85.

Jsmo totiž v jeho rukou, my i naše slova: sborník k 10. výročí úmrtí otce Metoděje Habáně OP. Praha, Krystal, OP, 1994.

KADLEC, Jaroslav: *Přehled církevních dějin 2*. Praha, Zvon, 1991.

- KAŠIČKA, Zdeněk: *Otec Silvestr Braitto: životopis olomouckého dominikána, 1898 – 1962*. Praha, Krystal OP, 1993.
- KETTNER, Jiří: *Dějiny pražské arcidiecéze v datech*. Praha, Zvon, 1993.
- KŘEN, Jan: *Dvě století střední Evropy*. Praha, Argo, 2005.
- MALÍŘ, Jiří: *Sekularizace a politika v dlouhém 19. století*. In: FASORA, L. – HANUŠ, J. – MALÍŘ, J.: *Sekularizace českých zemí v letech 1848 – 1914*. Brno, CDK, 2007, s. 11 – 25.
- MANNHEIM, Karl: *Ideologie a utopie*. Bratislava, 1991.
- MAREK, Pavel: *Český katolicismus 1890 – 1914, kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*. Olomouc, Gloria Rosice, 2003.
- MAREK, Pavel: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918 – 1924)*. Brno, 2005.
- McLEOD, Hugh: *Náboženství a lidé západní Evropy (1789 – 1989)*. Brno, CDK, 2007.
- MED, Jaroslav: *Literární život ve stínu Mnichova*. Praha, Academia, 2010.
- MED, Jaroslav: *Spisovatelé ve stínu*. Praha, Portál, 2004.
- MUSIL, J.V. a kol.: *Teolog, filosof a psycholog P. Metoděj Habáň OP (1899-1984)*. Olomouc, Matice cyrilometodějská, 2000.
- NEKVINDA, Libor: *Na hlubinu 1926 – 1948: bibliografie revue pro duchovní život*. Hradec Králové, Gaudeamus, 2000.
- OPASEK, Anastáz: *Dvanáct zastavení: vzpomínky opata břevnovského kláštera*. Praha, Torst, Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, 1992.
- PAVLINCOVÁ, Helena: *Filosofická revue 1929 – 1948: bibliografie časopisu olomouckých dominikánů*. Praha, Filosofia, 1994.
- PIKHART, Marcel: *Český novotomismus od vydání encykliky Aeterni patris do 50. let XX. století*. Hradec Králové, Gaudeamus, 2005.
- PUTNA, Martin C.: *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848 - 1918*. Praha, Torst, 1998.
- PUTNA, Martin C.: *Česká katolická literatura v kontextech 1918 - 1945*. Praha, Torst, 2010.

REINSBERG, Jiří – SVOBODA, Bohumil: *Legio Angelica a P. Method Klement OSB.* Svitavy, Trinitas, 2000.

ROTREKL, Zdeněk: *Skrytá tvář české literatury.* Brno, Blok, 1993.

Silvestr M. Braitto 1898 – 1962: příspěvek k českému tomismu. Hradec Králově, Gaudeamus, 1998.

ŠEBEK, Jaroslav: *Encyklika Quadragesimo Anno, její recepce a vliv na katolické prostředí v českých zemích ve třicátých letech.* In: Soudobé dějiny 8, 2001, č. 2-3, s. 365-383.

ŠEBEK, Jaroslav: *Mezi křížem a národem. Politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu.* Brno, CDK, 2006.

ŠEBEK, Jaroslav: *Svatováclavská tradice v meziválečném Československu 1918 – 1939 (v kontextu vztahů katolické církve a společnosti).* In: MIKULCOVÁ, Milada – KUBÍN, Petr: *In omnibus caritas.* Sborník Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy k počtě devadesátých narození prof. ThDr. Jaroslava Kadlece. Praha, 2002, s. 546 – 559.

ŠTAMPACH, Odilo: *Dominikánská ediční aktivita ve 20.-40. letech 20. století.* In: JURAČKA, Antonín (ed.): *Náboženství v českém myšlení – první polovina 20. století.* Brno, 1993.

STANKOVIČ, Andrej: *Josef Florian a Stará Říše.* Praha, Triáda, 2008.

V AŠÁT: Petr: *Kritiká diskursivní analýza: sociální konstruktivismus v praxi.* Přehledové studie 09/04. Centrum aplikované antropologie a terénního výzkumu, Katedra antropologických a historických věd FF ZČU. Plzeň 2009. http://caat.cz/attachments/317_Vasat_kriticka_diskurzivni_analyza_socialni_konstruktivismu_s_v_praxi.pdf - 23.11. 2010.

VENTURA, Václav: *Jan Evangelista Urban – život a dílo, sonda do dějin české teologie a spirituality.* Brno, CDK, 2001.

VLČEK, Vojtěch: *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948 – 1964.* Olomouc, Matice cyrilometodějská, 2004.

9.2 Prameny

Revue Na hlubinu. Roč. 1926 – 1948

Filosofická revue. Roč. 1929 – 1948

Archivum Provinciae Bohemiae. Dominikánský konvent u sv. Jiljí v Praze, časové rozmezí 1901 – 1948.